

Wojciech Wąsik

Ewolucja pojęcia kapłaństwa misterialnego w prawie kanonicznym Kościoła łacińskiego

Kieleckie Studia Teologiczne 9, 163-196

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Wojciech Wąsik – Kielce

EWOLUCJA POJĘCIA KAPŁAŃSTWA MINISTERIALNEGO W PRAWIE KANONICZNYM KOŚCIOŁA ŁACIŃSKIEGO

Wstęp

Ojciec Święty Benedykt XVI podczas audiencji dla uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Duchowieństwa, która odbyła się w dniu 16 marca 2009 r., postanowił ogłosić Rok Kapłański w związku z mijającą 150 rocznicą śmierci św. Jana Marii Vianneya – proboszcza z Ars, prawdziwego wzoru kapłana i pasterza służącego Chrystusowej owczarni. W zamiarze papieża Rok Kapłański miał być czasem pogłębionej refleksji na temat kapłaństwa urzędowego oraz posługi duszpasterskiej w Kościele, uwzględniającej przemiany społeczne w ostatnich dziesięcioleciach. Benedykt XVI wezwał do rozważania tajemnicy kapłaństwa nie tylko samej w sobie, ale także w powiązaniu z tajemnicą Kościoła i problemami naszych czasów. Niniejszy artykuł, poprzez przybliżenie nauki na temat ewolucji pojęcia kapłaństwa ministerialnego w prawie kanonicznym kościoła łacińskiego, ma stanowić drobny wkład w dzieło Roku Kapłańskiego i być odpowiedzią na papieskie wezwanie do rozważania tajemnicy kapłaństwa.

Dla lepszego i łatwiejszego w odbiorze przedstawienia natury kapłaństwa ministerialnego, najpierw zostanie ukazana geneza, czyli zespół warunków i przyczyn, które złożyły się na powstanie urzędu kapłańskiego. Następnie omówiony zostanie historyczny rozwój doktryny teologiczno-kanonicznej na temat kapłaństwa. Na koniec przeanalizowane zostaną przepisy odnośnie do kapłaństwa ministerialnego w aktualnie obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II z 1983 r. oraz nowelizacja tych przepisów na mocy Motu proprio papieża Benedykta XVI *Omnium in mentem* z dnia 26 października 2009 r.

1. Geneza treści teologiczno-normatywnych na temat kapłaństwa ministerialnego

Punkt wyjścia dla całej doktryny Kościoła, w tym również dla przepisów prawa kanonicznego na temat kapłaństwa ministerialnego, stanowi Biblia. W świetle stwierdzeń nowotestamentalnych pierwszą przesłanką i fundamentem nauki o kapłaństwie urzędowym jest jedyne kapłaństwo Jezusa Chrystusa¹. Pismo Święte przedstawia Jezusa jako namaszczonego w Duchu Świętym. To namaszczenie jest związane z tajemnicą samego Wcielenia. Syn Boży jednocząc się z naturą ludzką, udziela jej Ducha. Namaszczenie człowieczeństwa Jezusowego przez Ducha Świętego jest źródłem Jego kapłaństwa. Tak więc Chrystus będąc człowiekiem, a jednocześnie Jednorodzonym Synem Bożym, w samej swej istocie jest doskonałym Pośrednikiem pomiędzy Ojcem a ludzkością, dającym bezpośredni dostęp do Boga, dzięki darowi Ducha Świętego. Posłannictwo Jezusa Chrystusa jako kapłana wypełnia się poprzez Jego Ofiarę na krzyżu, dzięki której otworzył On nam raz na zawsze bramy świątyni niebieskiej. W ten sposób w Chrystusie definitywnie urzeczywistnia się doskonałe i ostateczne oblicze kapłaństwa Nowego Przymierza. Chrystus powołał grono dwunastu Apostołów, aby uczynić ich odpowiedzialnymi za swój Kościół, a także dał im udział w części swojej władzy. Bez kapłanów Kościół nie mógłby wypełniać Chrystusowego nakazu głoszenia Ewangelii i ponawiania ofiary Jego Ciała i Krwi w Eucharystii. Jakkolwiek żaden tekst Nowego Testamentu nie odnosi w sposób wyraźny tytułu kapłana do Apostołów – ani do innych uczniów, którzy byli przełożonymi pierwotnych gmin chrześcijańskich – to jednak uwypukla kapłański charakter ich posługiwania we wspólnocie Ludu Bożego. Przejawiało się to w tym, iż otrzymali oni władzę głoszenia Ewangelii, udzielania chrztu, odpuszczania grzechów, udzielania sakramentu namaszczenia chorych, zaś szczególnie sprawowania Eucharystii – a to są specyficzne formy udziału uczniów w kapłaństwie Jezusa Chrystusa².

Brak wyraźnego kapłańskiego określenia w odniesieniu do posługiwania Apostołów we wspólnocie Ludu Bożego wcale nie oznacza, iż nie został tam ukazany zasadniczy sens kapłaństwa ministerialnego³. To, że nie nadawano

¹ Por. P. Pallazini, *Vita sacramentale. Ordine sacro e matrimonio*, bmw, bdw, s. 25nn.

² Por. Jan Paweł II, *Pastores dabo vobis*, nr 1; J. G. Pagè, *Teologiczne podstawy posłannictwa świeckich*, „Communio”, 39 (1987), s. 56; A. George SM, *Kapłaństwo*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, Poznań 1990, s. 369–370; B. Testa, *Sakramenty Kościoła*, Poznań 1998, s. 296; W. Kasper, *Nowe akcenty w dogmatycznym rozumieniu służby kapłańskiej*, „Concilium”, 1–5 (1969), s. 163.

³ Por. J. G. Pagè, *Qui est l'Église? Le peuple de Dieu*, t. III, Montréal 1979, s. 294.

tytułu kapłana Apostołom, ani pozostałym uczniom, którzy w czasach Nowego Testamentu pełnili funkcję szafarzy, przemawia jedynie za tym, iż nie traktowano tych posług jako przedłużenia kapłaństwa starotestamentalnego⁴.

Z Nowego Testamentu dowiadujemy się o tym, że już w czasach apostołskich istniał podział na biskupów, prezbiterów i diakonów, przy czym ów podział był jeszcze bardzo płynny, a dokładna treść każdego z tych trzech stopni sakramentu święceń nie była do końca sprecyzowana⁵.

2. Rozwój treści teologiczno-normatywnych na temat kapłaństwa ministerialnego w prawie dawnym

Dalszą, pogłębioną refleksję na temat istoty kapłaństwa ministerialnego odnajdujemy w pismach ojców Kościoła. Najstarszym tekstem z czasów popostołskich na temat natury kapłaństwa urzędowego był list przypisywany papieżowi Anakletowi, z końca I w. po Chr. Autor tego listu napisał, iż istnieją dwa stopnie święceń kapłańskich: biskupstwo i prezbiterat. Biskupi są następcami Apostołów, których Pan wybrał i ustanowił, zaś prezbiterzy – następcami innych siedemdziesięciu dwóch uczniów, o których wspomina Ewangelia⁶.

Kolejnym ważnym świadectwem z okresu patrystycznego na temat kapłaństwa jest *List do Koryntian* św. Klemensa Rzymskiego z ok. 96 r. po Chr. Okazją do jego napisania stał się bunt społeczności chrześcijańskiej w Koryncie przeciwko kapłanom. Zdaniem J. B. Lightfoota przyczyną tej sytuacji były jakieś nieporozumienia na tle osobistym albo politycznym. Na podstawie analizy treści listu można wnioskować, iż usunięcie prezbiterów z ich urzędów było całkowicie nieuzasadnione, gdyż sprawowali oni swoją

⁴ Por. A. George SM, *Kapłaństwo*, art. cyt., s. 370; H. Vanhoye, *Sacerdoti antichi e nuovo sacerdote secondo il Nuovo Testamento*, Torino 1990, s. 241n; K. Romaniuk, *Sakramentologia biblijna*, Warszawa 1991, s. 125–136.

⁵ Por. Jan Paweł II, *Dominicae cenae*, nr 2; K. Rahner, *Teologiczny punkt wyjścia przy określaniu istoty kapłańskiego urzędu*, „Concilium”, 1–5 (1969), s. 194–195.

⁶ Por. S. Anacletus Pp, *Epistola III*, w: *Sacra Congregatio pro Institutione Catholica. Enchiridion clericorum. Documenta Ecclesiae futuris sacerdotibus formandis*, Typis Polyglottis Vaticanis MCMLXXV, s. 3: „Cap. I. Secerdotum, fratres, ordo bipartitus est, et sicut dominus illum constituit, a nullo debet perturbari. Scitis autem a domino apostolos esse electos et constitutos, et postea per diversas provincias ad praedicandum dispersos. Cum vero messis coepisset crescere, videns paucos esse operarios, ad eorum adjuvamentum septuaginta duos eligi praecepit discipulos. Episcopi vero, domini apostolorum; presbyteri quoque, septuaginta duorum discipulorum locum tenent... [Cap. II] ...Amplius quam isti duo, ordines sacerdotum, nec nobis a Deo collati sunt, nec apostli docuerunt”. [List św. Anakleta napisany został w języku greckim, zob. PG 2, kol. 810].

posługę nienagannie. Sprawa ta stała się tak poważna, że wiadomości o niej dotarły aż do Rzymu. Na wieść o zamieszkach w Koryncie zareagował stanowczo papież Klemens. Skierował on do gminy korynckiej list, poprzez który starał się wpłynąć na buntowników, a przy okazji wyłożył on naukę na temat istoty kapłaństwa ministerialnego. Papież pouczył wiernych, że sam Chrystus ustanowił swą najwyższą władzą prezbiterów, aby składali ofiary i sprawowali święte obrzędy w sposób godny i święty. Przypomniawszy również, że kapłan otrzymuje swój urząd od Boga, a nie od wspólnoty. Ponieważ władza ustanawiania kapłanów nie pochodzi od wiernych, dlatego też lud nie może ich usuwać. Papież wyliczył w tym liście dwa stopnie święceń: kapłanów (biskupi i prezbiterzy) oraz diakonów⁷.

W pierwszych dwóch wiekach chrześcijaństwa terminy prezbiter i biskup nie były jeszcze do końca sprecyzowane i często używano ich zamiennie. Zapewne w ten sposób należy interpretować wzmiankę św. Hieronima w *Liście do Evangeliusa*. Autor ten podaje, że w Aleksandrii istniał zwyczaj trwający od czasów św. Marka Ewangelisty do II w., iż prezbiterzy wybierali jednego spośród siebie i mianowali go biskupem⁸. Tę praktykę starożytnego Kościoła aleksandryjskiego opisaną przez św. Hieronima, potwierdza również późniejsze, pochodzące z X w. świadectwo Eutychiusa. Podaje on, że po zawakowaniu stolicy biskupiej, prezbiterzy – najbliżsi współpracownicy byłego patriarchy Aleksandrii – wybierali spośród siebie jego następcę, ustanawiając go biskupem przez włożenie rąk i błogosławieństwo⁹.

Ze starożytnych świadectw na temat święceń i kapłaństwa należy odnotować również *Ἀποστολικὴ παράδοσις* (łac. *Traditio Apostolica*) św. Hipolita. Dzieło to datowane jest przez różnych uczonych na 211 lub 218 r. po Chr. Pierwsza jego część to najstarszy Rytuał Rzymski. Natomiast w drugiej części zawarte zostały jedne z najstarszych norm prawa kanonicznego Kościoła

⁷ Por. Klemens, *I List do Koryntian*, XL, 1–XLIII, 1, w: *Pisma Ojców Apostolskich: Nauka Dwunastu Apostołów – Barnaba – Klemens Rzymski, Ignacy Antiocheński – Polikarp – Hermas*, z greckiego tłum. oraz wstępami i objaśnieniami opatrzył A. Lisiecki, Poznań 1924, s. 145–147; Klemens, *I List do Koryntian*, w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. 1, Warszawa 1975, s. 20–24; Por. J. B. Lightfoot, *The Apostolic Fathers. Part I. S. Clement of Rome*, London and New York 1890, s. 82–84; M. Pastuszko, *Sakrament święceń. Kanony 1008–1054*, Kielce 2008, s. 11.

⁸ Por. Z. Janaczewski, *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*, Warszawa 2004, s. 197; S. Hieronymus, *Epistula 146 ad Evangelum*, PL 22, kol. 1194: „Alexandriae a Marco Evangelista usque ad Heraclam et Dionisium episcopos presbyteri semper unum de se electum et in excelsiori gradu conlocatum episcopum nominabat”.

⁹ Por. Z. Janaczewski, *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych...*, dz. cyt., s. 198.

łacińskiego¹⁰. Teologię sakramentu święceń odnajdujemy w pierwszej części tego dzieła, w opisie święceń biskupa, prezbitera oraz diakona. Z tekstu modlitwy, która towarzyszyła włożeniu rąk na święconego biskupa, dowiadujemy się, że jest on kapłanem, przełożonym gminy chrześcijańskiej, następcą Apostołów, pasterzem trzody Pańskiej, który administruje powierzonym mu Kościołem, oraz jest szafarzem sakramentów, szczególnie sakramentu pokuty i Eucharystii. Teologia modlitwy towarzyszącej święceniom prezbitera wskazuje, iż prezbiter jest tym, który ma współpracować z kolegium prezbiterów, wspomagając biskupa w jego kapłańskiej i pasterskiej funkcji. Prezbiter różnił się tym od biskupa, że otrzymywał on świętą władzę, ale nie mógł jej przekazać innym¹¹. Trzecim stopniem święceń wymienionym w *Traditio* jest diakonat. Z modlitwy towarzyszącej święceniom diakonatu dowiadujemy się, iż diakon nie jest kapłanem, ale ustanawiany jest w Kościele do posługi kapłanom, szczególnie do zanoszenia darów ofiarowanych przez kapłana. Ponadto przyjęcie diakonatu było wymagane do tego, aby móc osiągnąć kolejne, wyższe stopnie w hierarchii kościelnej¹².

W okresie patrystycznym, w III w. po Chr., kształtują się nowe posługi w Kościele, które z czasem przekształciły się w tzw. święcenia niższe. Wymienia je papież Korneliusz w liście do Fabiana, biskupa Antiochii, z ok. 252 r. po Chr., wspomniana je także *Traditio Apostolica* św. Hipolita oraz starożytny tekst modlitwy wiernych na Wielki Piątek¹³.

Około V w. po Chr. pojawia się najpierw u mnichów, a następnie u duchowieństwa tzw. *tonsura*, będąca znakiem zaparcia się świata i zupełnego oddania na służbę Bogu. Tonsurę wśród duchowieństwa diecezjalnego wprowadzali zwłaszcza biskupi wywodzący się ze stanu zakonnego. Ponieważ ceremonia tonsury początkowo nie była oddzielona od przyjęcia pierwszego ze święceń niższych – ostiariatu, dlatego zaczęła być ona utożsamiana z wejściem oraz przynależnością do stanu duchownego. Synod w Toledo w 633 r. przyjął zasadę, iż każdy duchowny powinien obowiązkowo poddać się obrzędowi tonsury, stosownie do kan. 41 tego synodu: „omnes clerici, de tonso superius capite toto, inferius solam circuli coronam relinquunt”. Dopiero pod koniec VII i na początku VIII w. oddzielono obrzęd tonsury od udzielenia

¹⁰ Por. A. M. Stickler SDB, *Historia Iuris Canonici. Institutiones academicae. Historia fontium*, Augustae Taurinorum 1950, s. 26; M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 13n.

¹¹ Por. *Tradycja Apostolska*, w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. 1, dz. cyt., s. 306–308.

¹² Por. M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 14–15.

¹³ Por. P. M. Conte a Coronata OFMCap, *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum. De sacramentis. Tractatus canonicus de Ordine*, vol. II, bnmw 1948, s. 10; B. Nadolski SI, *Liturgika. Sakramenty. Sakramentalia. Błogosławieństwa*, t. 3, Poznań 1992, s. 166.

niższych święceń. Od tamtych czasów ten, kto chciał przyjąć święcenia kapłańskie, musiał poddać się obrzędowi tonsury, czyli stać się najpierw duchownym¹⁴. W IV–V stuleciu w Kościele zachodnim do święceń niższych zaliczano: ostiariat, lektorat, egzorcystat i akolitat, natomiast do święceń wyższych: subdiakonat, diakonat i prezbiterat¹⁵. Istotna trudność w omawianym okresie istniała w kwestii rozumienia biskupstwa. Chodzi mianowicie o to, czy biskupstwo należy traktować jako urząd, godność, czy też jako stopień święceń oraz stopień kapłaństwa. B. Testa podaje ciekawą informację, powołując się na H. Lennerza i L. Otta, że na terenach należących do Państwa Kościelnego, które zaczęło się kształtować już w VI w., pojawiła się z czasem praktyka ustanawiania biskupów niemających święceń wyższych. Biskupi ci posiadali jedynie władzę jurysdykcji, natomiast nie mogli sprawować żadnych funkcji wymagających władzy święceń kapłańskich. Nie mogli więc sprawować Eucharystii. Otrzymywali oni pomocników – kapłanów, którzy w imieniu biskupa sprawowali funkcje sakralne, szczególnie jako szafarze sakramentów¹⁶.

Ważne świadectwo na temat święceń i kapłaństwa ministerialnego z okresu wczesnego średniowiecza zawarte jest w dziele św. Izydora z Sewilli *Etymologiarum sive originum libri XX*. Ponieważ w życie weszła zasada polegająca na tym, iż ten, kto chciał zostać kapłanem, musiał najpierw stać się duchownym, dlatego też św. Izydor swój wykład rozpoczyna od etymologii wyrażenia *kler* (duchowni). Podaje on, że ten termin pochodzi od greckiego *κλήρως* i oznacza tyle co *los* lub *dziedzictwo*. Duchowni – *clerici* – mają taką nazwę, ponieważ św. Maciej został powołany na urząd Apostoła za pomocą losu. Drugą racją, zdaniem Izydora, było to, iż duchowni zostali jakby wylosowani przez Chrystusa, aby Mu służyli i w Nim mają oni swoje dziedzictwo. Do duchownych Izydor zaliczył: ostiariusza, psalmistę, lektora, egzorcystę, akolitę, subdiakona, diakona, prezbitera i biskupa. Najciekawsze jest jednak wyróżnienie, jakiego św. Izydor dokonał w samych święceniach biskupich – wymienia on: patriarchę, arcybiskupa, metropolitę i biskupa, a więc odróżnia cztery stopnie święceń biskupich ze względu na zakres jurysdykcji. Prezbiter i biskup, według koncepcji Izydora, są kapłanami, gdyż są szafarzami rzeczy świętych. Przy tym Izydor utożsamiał przyjęcie święceń biskupich z nabyciem

¹⁴ Por. *Tonsura*, w: *Encyklopedia Kościelna podług teologicznej encyklopedii Wetzera i Weltego* [...], wydana przez Ks. Michała Nowodworskiego, t. XXVIII, Warszawa 1905, s. 609–610; *Tonsure*, w: *Encyclopedia Britannica. A new Survey of Universal Knowledge*, vol. 22, Textile to Vascular System, Chicago – London – Toronto, bdw, s. 285; M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 17.

¹⁵ Por. B. Testa, *Sakramenty Kościoła*, dz. cyt., s. 302 [przypis 21].

¹⁶ Por. tamże, s. 313 [przypis 38]; T. Manteuffel, *Państwo Kościelne*, w: *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, t. 8, Warszawa 1966, s. 450–451.

władzy jurysdykcyjnej w Kościele¹⁷. Tomasz z Akwinu komentując naukę św. Izydora na temat kapłaństwa, czyni cenną uwagę, a mianowicie zauważa on, że Izydor nie traktował święceń kapłańskich jako sakramentu, ale tylko jako rodzaj władzy¹⁸.

Niezwykle istotnym dla rozwoju nauki na temat święceń, jako sakramentu oraz kapłaństwa w aspekcie prawnoteologicznym, okazał się okres średniowiecza. Wpływ na to miało wyodrębnienie się w XII w. z szeroko pojmowanej teologii, nowej, samodzielnej nauki, jaką była kanonistyka¹⁹. Drugim ważnym wydarzeniem z XII w. było wykrystalizowanie się sakramentologii w klasycznym tego słowa znaczeniu²⁰. Wtedy to ukształtowała się ogólna idea

¹⁷ Por. M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 17; T. Krynicka, *Izydor z Sewilli*, Kraków 2007, s. 60nn; S. Isidorus Hispalensis, *Etymologiarum sive originum libri XX, Lib. VII, De clericis, cap. 12*, w: Cyfrowa Biblioteka Narodowa [<http://www.pola.pl/dlibra/doccontent2?id=20786&from=editionindex&dirids=4>]: „Cleros et clericos hinc appellatos, quia Matthias sorte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Kleros enim Graece sors vel hereditas dicitur. Propterea ergo dicti clerici, quia de sorte sunt Domini, vel quia Domini partem habent. Generaliter autem clerici nuncupantur omnes qui in ecclesia Christi deserviunt, quorum gradus et nomina haec sunt: ostiarius, psalmista, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, presbyter, episcopus. Ordo episcoporum quadripartitus est, id est in patriarchis, archiepiscopis, metropolitanis atque episcopis... Sacerdos autem nomen habet compositum ex Graeco et Latino, quasi sacrum dans; sicut enim rex a regendo, ita sacerdos a sacrificando vocatus est. Consecrat enim et sanctificat... Ideo autem et presbyteri sacerdotes vocantur, quia sacrum dant, sicut episcopi, qui licet sint sacerdotes, tamen pontificatus apicem non habent; quia nec chrismate frontem signant, nec Paraclitum Spiritum dant, quod solis debere episcopis lectio Actuum apostolorum demonstrat. Vnde et apud veteres idem episcopi et presbyteri fuerunt, quia illud nomen dignitatis est, hoc aetatis. Levitae ex nomine auctoris vocati. De Levi enim levitae exorti sunt, a quibus in templo Dei mystici sacramenti ministeria explebantur. Hi Graece diacones, Latine ministri dicuntur, quia sicut in sacerdote consecratio, ita in diacono ministerii dispensatio habetur”.

¹⁸ Por. *Summa Theologica, Supplementum*, q. 34 a. 3 [teksty za: S. Thomae Aquinatis OP, *Summa Theologica accuratissime emendata ac annotationibus ex auctoribus probatis et conciliorum pontificumque definitionibus ad fidem et mores pertinentibus illustrata* [...], editio Eminentissimo Cardinali Josepho Pecci oblata ab eoque benignissime accepta praeunte SS. D.N. Leonis XII P. M. Littera. Editio quarta. Tomus quintus continens supplementum et indices, Parisiis bdw].

¹⁹ Por. R. Sobański, *Kościół. Prawo. Zbawienie*, Katowice 1979, s. 326–327.

²⁰ Por. G. van Roo, *De sacramentis in genere*, Romae 1957, s. 1; P. De Clerck, *La sacramentalité et les sept sacraments*, „Recherches de Science Religieuse”, 75 (1987), s. 214; H. Bourgeois, B. Sesboüé SJ, P. Tihon SJ, *Znaki zbawienia. Sakramenty. Kościół. Najświętsza Panna Maryja*, w: *Historia dogmatów*, t. 3, red. B. Sesboüé SJ., Kraków 2001, s. 98–125.

sakramentu jako znaku i narzędzia łaski Bożej. Dokonał się podział na tzw. *sacramenta principalia* – sakramenty w ścisłym znaczeniu oraz tzw. *sacramenta minora* – czyli sakramentalia. Nowością było ukształtowanie się nauki o siedmiu sakramentach świętych, do których zaliczony został sakrament święceń. Do rozwoju doktryny na temat sakramentów przyczynili się w pierwszym rzędzie tacy wybitni teologowie, jak: Piotr Lombard, Rudolf Ardens, Piotr z Poitiers, Albert Wielki, Otto z Bambergu, Hugo od św. Wiktora, Bonawentura, Tomasz z Akwinu. Miały w tym swój udział również synody lokalne: Synod w Durham z 1217 r., Synod w Oxford z 1222 r., Synod w Raytzbonie z 1235 r., Synod w Cremonie z 1247 r., Synod w Valence z 1255 r., Synod w Clermont z 1268 r., a także statuty diecezjalne wydane przez Wilhelma, biskupa Angers w latach 1216–1217²¹.

Przedstawiciel myśli scholastycznej – Piotr Lombard w swoim dziele *Sententiarum libri quatuor* wprowadził zupełnie nową koncepcję sakramentów, odstępując od ich wcześniejszego rozumienia, jako składowej *verbum* i *elementum*. Magister Sententiarum utożsamiał sakrament ze znakiem łaski Bożej²². Według tego autora sakramentem nazywamy rzeczywistość, która w taki sposób jest znakiem oraz formą łaski Bożej, że jest zarazem jej obrazem i przyczyną. Wyraził on tę myśl w następującej formule: „Sacramentum est invisibilis gratiae visibilis forma... Sacramentum enim proprie dicitur, quod ita signum est gratiae Dei et invisibilis gratiae forma, ut ipsius imaginem gerat et causa existat”²³. Sakrament jest więc widzialną formą niewidzialnej łaski, jest znakiem łaski, którą w sobie zawiera. W kontekście tego nowego sposobu rozumienia sakramentów w ogólności, Piotr Lombard w następujący sposób określił święcenia²⁴:

Si autem queritur quid sit quod hic vocatur ordo, sane dici potest signaculum esse, id est, sacrum quoddam, quo spiritualis potestas traditur ordinato et officium. Character ergo spiritualis, ubi fit promotio potestatis, ordo vel gradus vocatur. Et dicuntur hi ordines sacramenta, quia in eorum perceptione res sacra, id est gratia confertur, quam figurant ea que ibi geruntur²⁵.

²¹ Por. Th. Schneider, *Znaki bliskości Boga. Zarys sakramentologii*, Wrocław 1990, s. 49; B. Nadolski SJ, Liturgika. *Sakramenty. Sakramentalia...*, dz. cyt., s. 10; H. Bourgeois, B. Sesboüé SJ, P. Tihon SJ, *Znaki zbawienia...*, dz. cyt., s. 98–104; M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 18; W. Granat, *Dogmatyka katolicka. Synteza*, Lublin 1964, s. 348.

²² Por. M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 18.

²³ Petri Lombardi Novariensis, cognomine Magistri sententiarum, Episcopi Parisiensis, *Sententiarum libri quatuor*, PL 192, kol. 839 [liber IV, distinctio I, cap. 2].

²⁴ Por. M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 18.

²⁵ Petri Lombardi Novariensis, cognomine Magistri sententiarum, Episcopi Parisiensis, *Sententiarum libri quatuor*, dz. cyt., kol. 904 [liber IV, distinctio XXIV, cap. 10].

Magister Sententiarum nie traktuje już kapłaństwa w wymiarze władzy, jak to czynił św. Izydor, ale traktuje kapłaństwo ministerialne jako sakrament. Świecenia według tego autora są sakramentem, ponieważ dokonuje się w nich przyjęcie rzeczy świętej, czyli łaski Bożej. Innymi słowy, są one znakiem łaski Bożej, który zawiera w sobie ową łaskę, którą oznacza. Przyjmujący święcenia otrzymuje duchową władzę oraz urząd, a ponadto sakrament ten wyciska na nim charakter. Piotr Lombard mówi tu o sakramencie jako o tak zwanej *rzeczy przyczynowo duchowej*, która jest źródłem duchowych skutków. Taka reistyczna interpretacja sakramentów, którą utrwali św. Tomasz z Akwinu, będzie obowiązywała aż do Soboru Watykańskiego II²⁶.

Piotr Lombard wylicza w dalszej części swojego dzieła siedem stopni sakramentu święceń, stosownie do siedmiorakich darów Ducha Świętego, a mianowicie: ostiariat, lektorat, egzorcystat, akolitat, subdiakoniat, diakonat i prezbiterat. Według Piotra Lombarda kapłanem jest prezbiter, a święcenia prezbiteratu to sakrament, w przeciwieństwie do święceń biskupich, które są jedynie obrzędem nadania im jurysdykcji²⁷.

Rozkwitowi teologii w materii sakramentów towarzyszył rozwój norm prawa kanonicznego oraz refleksji kanonicznej na ten temat. Współczesny Piotrowi Lombardowi Gracjan w swoim dziele, powszechnie znanym jako *Decretum Gratiani*, należącym do tzw. *Corpus Iuris Canonici*, określając sakrament święceń oraz stopnie tego sakramentu, powoływał się na naukę św. Izydora z Sewilii, przytaczając przy tym niemal dosłownie teksty jego *Etymologiarum sive originum libri XX*²⁸. Gracjan unikał w swoim zbiorze nawiązywania do nowinek teologicznych, natomiast oparł się na ugruntowanej już w tamtym czasie doktrynie pochodzącej od poważnych autorytetów.

Gdy chodzi o doktrynę na temat natury kapłaństwa ministerialnego zawartą w *Corpus Iuris Canonici*, to bardzo ważny tekst na ten temat odnajdujemy w Dekretalach Grzegorza IX. W księdze pierwszej, zatytułowanej *De summa trinitate et fide catholica*, umieszczony został dekretal (z 1225 r.) Innocentego III, w którym papież w następujący sposób wypowiada się na temat urzędu kapłańskiego:

²⁶ Por. F. Bączkiewicz CM, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Opole 1958, s. 1; F. M. Capello SI, *Tractatus canonico-moralis De sacramentis. De sacramentis in genere, de Baptismo, Confirmatione et Eucharistia. Accedit appendix de iure Orientalium*, t. 1, Romae 1928, s. 3.

²⁷ Por. Petri Lombardi Novariensis, cognomine Magistri sententiarum, Episcopi Parisiensis, *Sententiarum libri quatuor*, dz. cyt., kol. 904; W. Granat, *Dogmatyka katolicka...*, dz. cyt., s. 419.

²⁸ Por. C. 1, D. 21 [za: *Corpus Iuris Canonici*. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas [...] instruxit Aemilius Friedberg. *Pars prior Decretum Gratiani*, Graz 1955, kol. 67–69].

Una vero est fidelium universalis ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur, in qua idem ipse sacerdos est sacrificium Iesus Christus, cuius corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur, transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina, ut at perficiendum mysterium unitatis accipiamus ipsi de suo quod accepit ipse de nostro. Et hoc utique sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui rite fuerit ordinatus, secundum claves ecclesiae, quas ipse concessit Apostolis eorumque successoribus Iesus Christus²⁹.

Kapłaństwo urzędowe w powyższym tekście zostało ujęte w szerszej perspektywie: na tle Kościoła, który jest jedynym „narzędziem” zbawienia, w odniesieniu do jedynego nowotestamentalnego kapłaństwa Jezusa Chrystusa oraz w związku z sakramentem Eucharystii. Wynika z tego, że misja kapłana urzędowego wypełniana jest w Kościele. Następnie, że kapłaństwo ministerialne stanowi uczestnictwo w jedynym kapłaństwie Jezusa Chrystusa, który ustanowił Apostołów i ich następców swoimi sukcesorami. A wreszcie cytowany dekretal przypomina, iż kapłan który sprawuje Sakrament Ciała i Krwi Pańskiej, służący zbawieniu człowieka, musi być wyświęcony zgodnie z przepisami prawa.

Ważnym świadectwem teologiczno-kanonicznym z okresu średniowiecza na temat rozumienia kapłaństwa ministerialnego jest list papieża Innocentego III *Eius exemplo* z 18 grudnia 1208 r. W dokumencie tym mowa jest m.in. o kapłaństwie ministerialnym, które realizuje się przede wszystkim w sprawowaniu Eucharystii. Odnajdujemy tam stwierdzenie, że jedynie ten, kto przyjął święcenia prezbiteratu i został wyświęcony na kapłana zgodnie z przepisami prawa przez biskupa, może ważne sprawować Eucharystię. Dla Innocentego III kapłanem jest prezbiter³⁰.

Ogromny wkład w rozwój nauki na polu teologicznym, a w konsekwencji również kanonicznym, na temat istoty święceń wniósł św. Tomasz z Akwinu. W *Supplementum* do *Summa Theologiae* postawił on pytanie: Czy święcenia są sakramentem? Doktor Anielski uczynił to w celu sprostowania błędnych opinii na ten temat, głoszonych przez Hugona od św. Wiktora, który wzorując się na św. Izydorz, utożsamiał święcenia z relacją, czyli przełożnictwem duchowym albo z władzą duchową. Według św. Tomasza sakrament jest uświęceniem widzialnie dokonany w człowieku przez widzialne, zewnętrzne znaki. Akwinata argumentuje, że otrzymujący sakrament kapłaństwa jest konsekrowany za

²⁹ C. 1, X, I, 1 [tekst za: *Decretalium Collectiones. Decretales Gregorii P. XI., Liber Sextus Decretalium Bonifacii P. VIII., Clementis P. V Constitutiones, Extravagantes tum viginti Ioannis P. XXII tum Communes*, Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas [...] instruxit Aemilius Friedberg, Graz 1955, kol. 6].

³⁰ Por. Pp. Innocentius III, *Epistola Eius exemplo de die 18 dec. 1208*, w: *Codicis iuris canonici fontes cura P. Gasparri*, vol. I. *Concilia generalia – Romani Pontifices, usque ad annum 1745* [n. 1–364], Romae 1923, s. 28–29.

pomocą znaków widzialnych, dlatego kapłaństwo to sakrament. Tomasz sakrament święceń wylicza wśród siedmiu sakramentów Kościoła³¹. Ta nauka, ugruntowana w teologii przez Akwinatę, została potwierdzona uroczystie przez Sobór Lyonński II z 1274 r. (później podobnie wypowie się Sobór Trydencki), który oficjalnie wyliczył istnienie w Kościele siedmiu sakramentów świętych, a wśród nich również sakrament święceń. Papież Grzegorz X doktrynę na ten temat włączył do tzw. *Professio fidei Michala Paleologa*³².

Powróćmy jednak do myśli Doktora Anielskiego na temat kapłaństwa ministerialnego. Święty Tomasz w dalszej części swojej refleksji zauważa, iż do ważności sakramentu kapłaństwa potrzebna jest władza udzielania sakramentów, a nie łaska, gdyż sakramenty są przyczyną łaski i ową łaskę wyprzedzają³³. Następnie wyróżnia on materię i formę sakramentu kapłaństwa. Akwinata podkreśla, że materią tego sakramentu jest raczej podanie przedmiotu materialnego (kielicha) niż nałożenie rąk. Forma sakramentu – według Tomasza – to słowa wypowiedziane przez szafarza w trakcie udzielania święceń³⁴. Kontynuując swoje rozważania o sakramencie święceń, omawia on następnie charakter, jaki święcenia wyciskają na przyjmujących je oraz zwraca uwagę na różnice pomiędzy poszczególnymi stopniami święceń. Wylicza przy tym ugruntowane w ówczesnej tradycji teologiczno-kanonicznej stopnie sakramentu święceń, w liczbie siedmiu. Następnie św. Tomasz przypomina, że pierwszym i głównym celem kapłaństwa jest sprawowanie Eucharystii³⁵. Akwinata nie traktuje święceń biskupich jako sakramentu kapłaństwa, ale jako pewną godność dodaną do kapłaństwa. Święcenia biskupie według św. Tomasza są odmienne od święceń kapłańskich, ponieważ biskup posiada władzę hierarchiczną większą od władzy kapłana. Biskupstwu towarzyszy inwestytura nadawana przez papieża, który udziela biskupowi jurysdykcji nad diecezją. W ten sposób św. Tomasz z Akwinu dokonał rozróżnienia między kapłaństwem a jurysdykcją³⁶.

³¹ Por. *Summa Theologica, Supplementum*, q. 34 a. 3 oraz q. 34 a. 4 [za: S. Thomae Aquinatis, OP. Doctoris Angelici et omnium scholarum catholicarum patroni, *Summa Theologica accuratissime emendata ac annotationibus ex auctoribus probatis et conciliorum pontificumque definitionibus ad fidem et mores pertinentibus illustrata* [...], ab eoque benignissime accepta praeunte SS. D. N. Leonis XIII P. M. Littera. Tomus quintus continens Supplementum et Indices, Parisiis bdw.].

³² Por. „*Breviarium Fidei*”. *Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła* (dalej BF), oprac. S. Głowa SI, I. Bieda SI, Poznań 1989, s. 64 [komentarz]; M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 21.

³³ Por. *Summa Theologica, Supplementum*, q. 34 a. 1. ad 3.

³⁴ Por. tamże, q. 34 a. 5 ad 3 oraz q. 35 a. 5, sed contra.

³⁵ Por. tamże, q. 35 a. 2 ad 3.

³⁶ Por. H. Bourgeois, B. Sesboüé SJ, P. Tihon SJ, *Znaki zbawienia...*, dz. cyt., s. 163.

W czasach reformacji, w 1520 r., doktor Marcin Luter opublikował dziełko *De captivitate Babilonica Ecclesiae preludeum*, w którym odrzucił kapłaństwo hierarchiczne wypływające z sakramentu święceń. Luter uznawał, że jedynym prawdziwym kapłaństwem jest kapłaństwo Chrystusa. Ostatecznie jednak wszyscy chrześcijanie uczestniczą w tym jedynym kapłaństwie Jednorodzonego Syna Bożego – poprzez tzw. królewskie kapłaństwo na mocy sakramentu chrztu³⁷.

Odpowiedzią Kościoła na tezy reformacji był Sobór Trydencki. Wywarł on, również w kwestii sakramentu święceń, silne piętno na całej późniejszej teologii oraz na prawie kanonicznym³⁸. Sobór podjął się m.in. trudnego zadania obrony doktryny katolickiej odnośnie do kapłaństwa ministerialnego. Wysiłki ojców soborowych zmierzały ku uporządkowaniu nauki na ten temat. Starano się także udzielić odpowiedzi na zarzuty reformatorów. Wypracowanie nauki w materii sakramentu święceń kosztowało ojców soborowych dużo pracy i rozciągnęło się na kilkanaście posiedzeń, które odbyły się w latach 1547–1563³⁹. Źródłem trudności były wspomniane opinie reformacji odrzucające kapłaństwo urzędowe, ale napotkano też na trudność w kwestii wyjaśnienia Bożego pochodzenia władzy biskupiej oraz roli papieża w stosunku do biskupów przy udzielaniu im jurysdykcji⁴⁰.

Sobór Trydencki wyłożył nauczanie na temat kapłaństwa urzędowego w Dekrecie *Prawdziwa i katolicka nauka o sakramencie kapłaństwa dla potępienia błędów naszych czasów*, przyjętym na sesji XIII w 1563 r. Sobór głosił, że Ofiara i kapłaństwo z Bożego zarządzenia są tak ze sobą złączone, że istniały w każdym Prawie. Gdy w Nowym Przymierzu Kościół katolicki otrzymał z ustanowienia Pana ofiarę Eucharystii, to trzeba także wyznawać, że jest w nim nowe, widzialne i zewnętrzne kapłaństwo, na które zostało przeniesione dawne kapłaństwo. Dekret dodaje, że Pismo Święte i Tradycja zawsze uczyły, iż kapłaństwo jest ustanowione przez samego Pana oraz że Apostołowie i ich następcy w kapłaństwie otrzymali władzę konsekrowania, ofiarowania i podawania Ciała Pańskiego, a także odpuszczania i zatrzymywania grzechów⁴¹. Mankamentem takiego antyreformacyjnego ujęcia kapłaństwa

³⁷ Por. tamże, s. 164; O. Semmelroth SI, *Kapłański Lud Boży i jego urzędowi pasterze*, „Concilium” [pol.], 1–10 (1968), s. 27; W. Wąsik, *Kapłaństwo wspólne Ludu Bożego w Adhortacji apostolskiej Jana Pawła II „Christifideles laici”*, Kielce 1993, s. XII [mps pracy magisterskiej].

³⁸ Por. Th. Schneider, *Znaki bliskości Boga...*, dz. cyt., s. 281.

³⁹ Por. BF, s. 473 [komentarz]; H. Bourgeois, B. Sesboüé SJ, P. Tihon SJ, *Znaki zbawienia...*, dz. cyt., s. 166.

⁴⁰ Por. BF, s. 473 [komentarz]; H. Bourgeois, B. Sesboüé SJ, P. Tihon SJ, *Znaki zbawienia...*, dz. cyt., s. 167; Th. Schneider, *Znaki bliskości Boga...*, dz. cyt., s. 164nn.

⁴¹ Por. BF 541; H. Bourgeois, B. Sesboüé SJ, P. Tihon SJ, *Znaki zbawienia...*, dz. cyt., s. 166–167.

ministerialnego było zredukowanie treści kapłaństwa do konsekrowania i składania Ofiary eucharystycznej oraz do odpuszczania grzechów. W tej argumentacji nie dostrzegano, że posługa kapłana Nowego Przymierza wyraża się również w głoszeniu słowa Bożego i zarządzaniu wspólnotą⁴². Druga teza Soboru Trydenckiego sprowadzała się do potwierdzenia sakramentalności kapłaństwa ministerialnego. Cytowany już wcześniej dekret głosi, że „nikt... nie powinien wątpić, że święcenia są prawdziwie i właściwie jednym z sakramentów Kościoła”. Uzupełnienie tego nauczania odnajdujemy w soborowych kanonach. Według kanonu 3: „Jeżeli ktoś twierdzi, że kapłaństwo, tzn. święcenia, nie jest prawdziwie i właściwie sakramentem ustanowionym przez Chrystusa Pana... niech będzie wyklęty”⁴³. Trzecia teza doktryny wypracowanej przez *Tridentinum* wyeksplikowała fakt, iż kapłaństwo urzędowe przekazywane jest przez *sacra ordinatio*. W cytowanym już kanonie 3 stwierdza się również: „Jeżeli ktoś twierdzi, że kapłaństwo, tzn. święcenia... jest tylko jakimś obrzędem wybierania sług słowa Bożego i sakramentów – niech będzie wyklęty”. Powyższą myśl uzupełnia kanon 4: „Jeżeli ktoś twierdzi, że przez święcenia nie udziela się Ducha Świętego, a zarazem na próżno mówią biskupi: „Przyjmij Ducha Świętego, albo że święcenia nie udzielają «charakteru», albo że może zostać znowu świeckim, ten kto raz był kapłanem – niech będzie wyklęty”⁴⁴. Czwarta teza Trydentu odnosiła się do korelacji pomiędzy kapłaństwem ministerialnym a hierarchiczną strukturą Kościoła. Wyrażone to zostało w kanonie 6: „Jeśli ktoś twierdzi, że w Kościele katolickim nie ma hierarchii z rozporządzenia Bożego, która się składa z biskupów, kapłanów i ministrów – niech będzie wyklęty”⁴⁵. Kolejna, piąta teza skoncentrowana była na biskupstwie. Według kanonu 7: „Jeśli ktoś twierdzi, że biskupi nie są wyżsi od kapłanów, albo że nie mają władzy bierzmowania i udzielania święceń, albo że władza, którą mają, jest im wspólna z kapłanami – niech będzie wyklęty”⁴⁶. Komentując to nauczanie, należy zauważyć, że Sobór Trydencki co prawda uznał wyższość biskupów nad prezbiterami, stwierdzając, iż wyższość ta objawia się w zastrzeżonej im władzy bierzmowania i udzielania sakramentu święceń, jednak nie uznał sakramentalności święceń biskupich, gdyż kwestia ta nadal była przedmiotem doktrynalnych kontrowersji⁴⁷.

⁴² Por. H. Bourgeois, B. Sesboüé SJ, P. Tihon SJ, *Znaki zbawienia...*, dz. cyt., s. 167; Th. Schneider, *Znaki bliskości Boga...*, dz. cyt., s. 233.

⁴³ BF 535 i 548.

⁴⁴ BF 548 i 549.

⁴⁵ BF 551.

⁴⁶ BF 552.

⁴⁷ Por. Jan Paweł II, *Biskupstwo – sakrament święceń. Katecheza środowca z 30.09.1992 r.*, w: Jan Paweł II, *Wierzę w Kościół jeden, święty, powszechny i apostołski*, Libreria Editrice Vaticana 1996, s. 184–185.

3. Kapłaństwo ministerialne w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.

Kolejnym etapem w rozwoju nauki na temat kapłaństwa ministerialnego i sakramentu święceń, na płaszczyźnie prawa kanonicznego, był *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*. Został on promulgowany przez papieża Benedykta XV Bullą *Providentissima Mater Ecclesia* w dniu 27 maja 1917 r., zaś jego przepisy zaczęły obowiązywać w całym Kościele łacińskim w dniu 19 maja 1918 r. Istotą tego zbioru było to, iż uporządkował on po raz pierwszy w sposób systematyczny i metodyczny ogromny materiał ustawodawczy Kościoła łacińskiego w jedną całość wzorowaną na wielkich europejskich kodyfikacjach z XIX w. Zrezygnowano w nim z kazuistycznej formy przepisów na rzecz ujęcia norm w krótkie, abstrakcyjne i ogólne zdania nakazujące lub zakazujące, zwane kanonami⁴⁸.

Normy tego Kodeksu, gdy chodzi o kapłaństwo urzędowe, przejęły treści jurydyczne zawarte w *Corpus Iuris Canonici* oraz treści teologiczne wypracowane przez Sobór Trydencki⁴⁹.

Prawodawca w kan. 948 KPK z 1917 r. starając się wyjaśnić naturę święceń, stwierdzał: „Ordo ex Christi institutione clericos a laicis in Ecclesia distinguit ad fidelium regimen et cultus divini ministerium”. Według cytowanego kanonu święcenia z ustanowienia Chrystusa stanowią element pozwalający odróżnić duchownych od świeckich. Przy czym kler został ustanowiony dla kierowania wiernymi oraz sprawowania kultu Bożego. Przepis ten nawiązywał do kan. 107 KPK z 1917 r., który mówił, iż w Kościele są duchowni różni od świeckich: „Ex divina institutione sunt in Ecclesia clerici a laicis distincti...”⁵⁰. W kolejnym kan. 949 KPK z 1917 r. czytamy: „...nomine ordinum maiorum vel sacrorum intelliguntur presbyteratus, diaconatus, subdiaconatus; minorum vero acolythatus, exorcistatus, lectoratus, ostiariatus”. Ustawodawca w kanonie tym wymienił trzy stopnie święceń wyższych: prezbiterat, diakonat i subdiakoniat oraz cztery stopnie święceń niższych: akolitiat, egzorcystat, lektorat i ostiariat. Odnosił przy tym termin *ordo* do wszystkich stopni święceń – zarówno wyższych, jak i niższych⁵¹. W przytoczonej normie

⁴⁸ Por. W. Wąsik, *Kodeks Prawa Kanonicznego*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność 2000 lat nadziei*, Kielce 2000, s. 355.

⁴⁹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab Emo Petro Card. Gasparri auctus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1948, s. 316 [przypis 4, 5] oraz s. 317 [przypis 1].

⁵⁰ Por. Kan. 948 CIC 1917, kan. 107 CIC 1917, w: E. Szafrowski, *Zmiany w prawie kodeksowym dotyczące święceń*, „Prawo Kanoniczne”, 12 (1969), nr 3–4, s. 30.

⁵¹ Por. F. Bączkiewicz CM, *Prawo kanoniczne. Podręcznik...*, dz. cyt., s. 63.

prawodawca wymienił święcenia wyższe, które według powszechnej opinii teologów i kanonistów uznawane były za sakramentalne, a mianowicie: prezbiterat i diakonat. Jurysprudencja zwracała uwagę, iż o sakramentalności święceń decyduje to, iż można w nich wyróżnić: znak widzialny niewidzialnej łaski; następnie to, że ustanowione zostały przez Chrystusa i wreszcie skutek, czyli łaskę. Święcenia niższe traktowano jako sakramentalia⁵². Analizując kan. 949 KPK z 1917 r., można zauważyć, że prawodawca *explicite* nie wymienił biskupstwa. Było to konsekwencją tego, iż nie zostały rozwiązane kwestie sporne, czy prezbiterat i episkopat są dwoma święczeniami odrębnymi i czy są od siebie niezależne. Pokodeksowi komentatorzy interpretowali powyższy zapis kanonu w ten sposób, że tłumaczyli termin *presbyteratus* przez *kapłaństwo*, w którym mieści się zarówno prezbiterat, jak i episkopat (*sacerdotium minus et maius*)⁵³.

Kan. 949 KPK z 1917 r. należało odczytywać w kontekście kan. 950 KPK z 1917 r., który stanowił: „In iure verba: ordinare, ordo, ordinatio, sacra ordinatio, comprehendunt, praeter consecrationem episcopalem, ordines enumeratos in can. 949 et ipsam primam tonsuram, nisi aliud ex natura rei vel ex contextu verborum eruatur”. Prawodawca w tym przepisie wskazał, iż termin święcenia trzeba rozumieć w szerokim znaczeniu. Oznaczał on święcenia niższe oraz wyższe, łącznie z pierwszą tonsurą.

4. Nauczanie Kościoła na temat kapłaństwa ministerialnego w dokumentach pokodeksowych

Mówiąc o ewolucji nauczania Kościoła na temat kapłaństwa i sakramentu święceń, nie sposób pominąć Konstytucji apostolskiej Piusa XII *Sacramentum Ordinis*, z 30 listopada 1947 r. Papież już na początku tego dokumentu przypomniał, że sakrament święceń został ustanowiony przez Chrystusa dla całego Kościoła, oraz że udziela on władzy duchowej i łaski do godnego sprawowania związanych z nim urzędowych obowiązków. Następnie Pius XII, nawiązując do doktryny Soboru Trydenckiego, zaznacza, iż święcenia są jednym z siedmiu sakramentów Kościoła. Papież najwyższą powagą apostolską ostatecznie określił materię sakramentu święceń. Jediną materią święceń diakańskich, kapłańskich i biskupich jest włożenie rąk, a jedyną formą słowa określające użycie tej materii: oznaczają one skutek sakramentu, tj. władzę kapłańską i łaskę Ducha Świętego. Natomiast podanie instrumentów, tzw.

⁵² Por. tamże, s. 64.

⁵³ Por. F. Bączkiewicz CM, *Prawo kanoniczne. Podręcznik...*, dz. cyt., s. 63 i 65; P. M. Conte a Coronata OFM^{Cap}, *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum. De sacramentis. Tractatus canonicus de Ordine...* dz. cyt., s. 12nn; P. H. Jone OFM^{Cap}, *Commentarium in codicem iuris canonici*, t. II, Paderborn 1954, s. 173.

traditio instrumentorum, nie jest potrzebne do ważności święceń diakańskich, kapłańskich i biskupich⁵⁴.

Niezwykle skondensowaną i bogatą w treść syntezę całokształtu doktryny katolickiej, a zarazem świadectwo rozwijającej się i pogłębiającej w ciągu wieków świadomości Kościoła otwartej na sprawy współczesnego świata⁵⁵, stanowią dokumenty będące owocem uchwał *Vaticanum II*⁵⁶. Przewodnią rolę pełni tu Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, uchodząca za podstawowy dokument Soboru Watykańskiego II, gdyż wszystkie inne dokumenty układają się wokół zawartych tam treści doktrynalnych, są jak gdyby bardziej praktycznymi uszczegółowieniami tej Konstytucji⁵⁷. W rozdziale III *Lumen gentium* ojcowie soborowi wypowiedzieli się na temat biskupstwa w kontekście hierarchicznej struktury Kościoła. Uczą oni, że:

Biskupi... wraz ze swymi pomocnikami, prezbiterami i diakonami, objęli posługiwanie we wspólnocie, stając w zastępstwie Boga na czele trzody, której są pasterzami, jako nauczyciele, jako kapłani świętego kultu, jako posługujący przez kierowanie. Jak nieprzerwanie trwa funkcja (*munus*) powierzona przez Pana indywidualnie Piotrowi, pierwszemu spośród Apostołów, z zadaniem przekazywania jej jego następcom, tak nieprzerwanie trwa misja Apostołów pasterzowania Kościołowi, która ma być zawsze sprawowana przez uświęcony stan biskupi. Toteż Sobór święty poucza, że biskupi z ustanowienia Bożego stali się następcami Apostołów, jako pasterze Kościoła⁵⁸.

W następnym punkcie KK znajdujemy uzupełnienie przytoczonej myśli:

W osobach biskupów zatem, których pomocnikami są prezbiterzy, obecny jest wśród wiernych Pan Jezus Chrystus, Najwyższy Kapłan. (...) Sobór święty uczy,

⁵⁴ Por. Pius XII, *Constitutio apostolica Sacramentum ordinis de die 30 listopada de novembris 1947*, AAS, 40 (1948), s. 5–7.

⁵⁵ Por. K. Wojtyła, *Wstęp ogólny*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, bmnw, bdw, s. 13; E. Florkowski, *Wprowadzenie do Konstytucji dogmatycznej o Kościele*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, dz. cyt., s. 92.

⁵⁶ Informacje o pracach Soboru Watykańskiego II dotyczących sakramentu święceń bardzo szczegółowo zostały przedstawione w następujących publikacjach: *Il Concilio Vaticano II. Cronache del Concilio Vaticano II*, edite de „La Civiltà Cattolica” a cura di Giovanni Caprile SI. Terzo periodo 1964–1965, vol. IV, Roma bdw; *Il Concilio Vaticano II. Cronache del Concilio Vaticano II*, edite de „La Civiltà Cattolica” a cura di Giovanni Caprile SI. Quarto periodo 1965, vol. V, Roma bdw.

⁵⁷ Por. K. Wojtyła, *Wstęp ogólny...*, dz. cyt., s. 14; Mgr G. Philips, *L'Église et son mystère au IIe Concile du Vatican. Histoire, texte et commentaire de la Constitution „Lumen gentium”*, t. I, Paris 1967, s. 5nn.

⁵⁸ KK 20 [teksty dokumentów soborowych za: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002].

że przez święcenia biskupie udziela się pełni sakramentu święceń, które zarówno w tradycji liturgicznej Kościoła, jak i w wypowiedziach świętych Ojców są nazywane najwyższym kapłaństwem lub pełnią świętego posługiwania. Święcenia biskupie, wraz z urzędową funkcją uświęcania, przynoszą również funkcje nauczania i rządzenia, które jednak ze swojej natury mogą być wykonywane tylko w hierarchicznej komunii z głową kolegium i z jego członkami⁵⁹.

Dopełnienie nauczania na temat biskupstwa odnajdujemy w Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*:

Biskupi, postawieni przez Ducha Świętego, jako pasterze dusz sami zajmują miejsce Apostołów oraz zostają posłani, aby wraz z papieżem i pod jego władzą zapewnić trwałość dzieła Chrystusa, wiecznego Pasterza. Chrystus bowiem dał Apostołom oraz ich następcom nakaz i władzę, by nauczali wszystkie narody, uświęcali ludzi w prawdzie oraz obejmowali ich troską pasterską. Z tej racji biskupi stali się przez Ducha Świętego, który został im dany, prawdziwymi i autentycznymi nauczycielami wiary, kapłanami i pasterzami⁶⁰.

Sobór zajął się również próbą wyjaśnienia relacji, jaka zachodzi pomiędzy episkopatem a prezbiteratem. Konstytucja *Lumen gentium* uczy, że zarówno prezbiterat, jak i biskupstwo stanowią ostatecznie jeden sakrament kapłaństwa, posiadający tylko różne stopnie:

Tak oto kościelne posługiwanie, ustanowione przez Boga, jest sprawowane na różnych stopniach święceń przy tych, którzy już od starożytności noszą nazwę biskupów, prezbiterów i diakonów. Prezbiterzy, choć nie posiadają pełni kapłaństwa i w wykonywaniu swej władzy są zależni od biskupów, związani są jednak z nimi godnością kapłańską i na mocy sakramentu kapłaństwa, na podobieństwo Chrystusa, Najwyższego i Wiekuistego Kapłana..., są wyświęceni, aby głosić Ewangelię, być pasterzami wiernych i sprawować kult Boży jako prawdziwi kapłani Nowego Testamentu. Uczestnicząc zaś na swoim stopniu posługi w misji jedynego Pośrednika, Chrystusa (1 Tm 2,5), głoszą wszystkim słowo Boże. Swoją świętą misję sprawują przede wszystkim w kulcie eucharystycznym, a zwłaszcza w Uczcie eucharystycznej, w której działając w osobie Chrystusa (*in persona*) i głosząc Jego misterium, łączą modlitwy wiernych z ofiarą Tego, który jest ich głową i uobecniają w ofierze Mszy świętej aż do przyjścia Pana (por. 1 Kor 11,26) jedyną ofiarę Nowego Testamentu (...). Wobec wiernych zaś czyniących pokutę lub chorujących pełnią posługę jednania i niesienia ulgi, a potrzeby i modlitwy wiernych przedstawiają Bogu Ojcu (...). Prezbiterzy, pilni współpracownicy urzędu biskupa, jego pomoc i narzędzie, powołani do służenia Ludowi Bożemu, stanowią wraz ze swoim biskupem jedno prezbiterium, wykonując różne zadania⁶¹.

⁵⁹ KK 21.

⁶⁰ DB 2.

⁶¹ KK 28.

W dokumentach *Vaticanum II* wiele miejsca poświęcono również odróżnieniu kapłaństwa ministerialnego na mocy sakramentu święceń od kapłaństwa powszechnego na mocy sakramentu chrztu. Według Konstytucji *Lumen gentium*:

kapłaństwo zaś wspólne wiernych i kapłaństwo służebne, czyli hierarchiczne, choć różnią się istotą, a nie tylko stopniem, są sobie jednak wzajemnie przyporządkowane; jedno i drugie bowiem we właściwy sobie sposób uczestniczy w jednym kapłaństwie Chrystusa. Kapłan pełniący posługę dzięki władzy świętej, jaką się cieszy, kształci lud kapłański i nim kieruje, w osobie Chrystusa (*in persona Christi*) sprawuje Ofiarę eucharystyczną i składa ją Bogu w imieniu całego ludu; wierni zaś na mocy swego królewskiego kapłaństwa współdziałają w ofiarowaniu Eucharystii; sprawują też to kapłaństwo przez przyjmowanie sakramentów, modlitwę i dziękczynienie, przez świadectwo świętego życia, wyrzeczenie się siebie i czynną miłość⁶².

Wśród posoborowych dokumentów, które miały wpływ na kształtowanie się doktryny na temat sakramentu święceń, znajduje się również Motu proprio Pawła VI *Ministeria quaedam* z 15 sierpnia 1972 r. Papież oparł się w nim na postulatach, jakie pojawiały się podczas Soboru Watykańskiego II, aby zreformować i uprościć prawo dotyczące sakramentu święceń. Paweł VI zniósł na mocy tego dokumentu obrzęd tonsury oraz święcenia subdiakonatu. Odtąd z czterech święceń wyższych – subdiakonatu, diakonatu, prezbiteratu i episkopatu – pozostały tylko trzy. Zaś włączenie do stanu duchownego papież związał z przyjęciem święceń diakonatu. W miejsce święceń niższych: ostiariatu, lektoratu, egzorcystatu i akolitu weszły tzw. posługi (*ministeria*) lektora i akolity, przy czym zadania akolity miały obejmować także te zadania, jakie wcześniej spełniał subdiakon. I wreszcie Paweł VI w omawianym dokumencie wprowadził obowiązek, aby kandydaci do diakonatu i kapłaństwa przyjmowali wcześniej funkcje lektora i akolity⁶³.

5. Kapłaństwo urzędowe według kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.

Aktualnie obowiązują normy Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. zawierające współczesne nauczanie Kościoła na temat kapłaństwa i sakramentu święceń: *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP II promulgatus*. Przepisy dotyczące kapłaństwa w tym zbiorze zostały zamieszczone w księdze IV – *De Ecclesiae munere sanctificandi*, w części I

⁶² KK 10.

⁶³ Por. Paweł VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae Ministeria quaedam. Disciplina circa primam tonsuram, ordines minores et subdiaconatus in Ecclesia Latina innovatur de die 15 aug. 1972*, AAS 64 (1972), s. 529–534.

De sacramentis, w tytule VI *De ordine*, w kanonach 1008–1054. Dwa pierwsze kanony – kan. 1008 i kan. 1009, które przeanalizujemy w dalszej części niniejszego artykułu, a mianowicie kan. 1008 i 1009, są kanonami wprowadzającymi⁶⁴.

Zanim przejdziemy do omówienia treści normatywno-teologicznych zawartych we wspomnianych normach, poświęćmy nieco miejsca historii ich redakcji.

Historię redakcji kanonów 1008 i 1009 KPK z 1983 r. można najlepiej prześledzić, uwzględniając perspektywę prac związanych z rewizją Kodeksu Prawa Kanonicznego⁶⁵. Na jej pierwszym etapie, który został nazwany fazą przygotowawczą, nie zajmowano się jeszcze redagowaniem projektów kanonów, które miały wejść do odnowionego Kodeksu⁶⁶. Natomiast 28 marca 1963 r. powołano Papieską Komisję Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Została ona ustanowiona już po rozpoczęciu obrad Soboru Watykańskiego II. Kardynałowie, zebrani na posiedzeniu w dniu 12 listopada 1963 r., uznali, że prace nad odnową prawa należy odłożyć i będzie je można podjąć dopiero po zakończeniu *Vaticanum II*, co miało służyć recepcji nauki soborowej w Kodeksie. Taką koncepcję przyjął również papież Paweł VI w Encyklice *Ecclesiam suam* z 6 sierpnia 1964 r., gdy napisał, iż Sobór Watykański II powinien stać się zasadniczym źródłem inspiracji w dziele odnowy prawa kanonicznego, a w ślad za tym – odnowionego Kodeksu⁶⁷. Należy podkreślić, iż obrady Soboru Watykańskiego II miały wielki wpływ na odnowę prawa kodeksowego, ponieważ w tym czasie Komisja Kodyfikacyjna pozostawała w ścisłej łączności z komisjami soborowymi, co w istotny sposób rzutowało na wypracowanie zasadniczych kierunków reform i recepcję nauki soborowej⁶⁸.

⁶⁴ Por. M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 34; B. Franck, *Vers un nouvae droit canonique? Présentation, commentaire et critique du Code de droit canonique de l'Église catholique latine révisé à la lumière de Vatican II*, Paris 1983, s. 63–66; P. Hemperek, W. Góralski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Część 1. Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, t. I, Lublin 1995, s. 163; E. Szafrowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. I, Warszawa 1976, s. 111.

⁶⁵ Por. E. Szafrowski, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik...*, dz. cyt., s. 76n; A. Przybyła, *Prawo kanoniczne w świetle obrad Synodu Biskupów*, „Ateneum Kapłańskie”, 71 (1968), z. 3–4, s. 159; W. Wąsik, *Kodeks Prawa Kanonicznego*, art. cyt., s. 355.

⁶⁶ Por. B. Franck, *Vers un nouvae droit canonique?...*, dz. cyt., s. 25–28; H. Schmitz, *Der Codex Iuris canonici von 1983*, w: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, hg. von J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Regensburg 1983, s. 38n.

⁶⁷ Por. Paweł VI, *Encyclica Ecclesiam suam* (06.08.1964), AAS, 56 (1964), s. 628; P. Hemperek, W. Góralski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Część 1. Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, t. 1, dz. cyt., s. 134–140.

⁶⁸ Por. P. Hemperek, W. Góralski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Część 1...*, dz. cyt., s. 134–140 i 147.

Druga faza prac związanych z rewizją Kodeksu Prawa Kanonicznego, podczas której rozpoczęły się prace redakcyjne oraz konsultacje nad projektami nowych kanonów, według B. Francka, zyskała miano fazy aktywnej. Jej początek wyznaczony jest datą 6 maja 1965 r., kiedy to odbyła się pierwsza sesja plenarna Kolegium Konsultorów. Po zakończeniu w dniu 8 grudnia 1965 r. Soboru Watykańskiego II, ożywiła się działalność kodyfikacyjna Papieskiej Komisji Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego. W styczniu 1966 r. utworzono tematyczne zespoły robocze – *coetus studii* – do opracowania poszczególnych działów Kodeksu. Następnie wypracowano dyrektywy, którymi mieli się kierować konsultorzy przy pracach kodyfikacyjnych, tzw. *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*. Były one omawiane na sesji w dniach 3–8 kwietnia 1967 r., a następnie zatwierdzone na Synodzie Biskupów na przełomie września i października 1967 r. W latach 1966–1972 konsultorzy przygotowywali pierwsze projekty nowych kanonów, zaś w latach 1972–1977 przeprowadzano konsultacje nad tymi schematami. Na tym etapie prac kodyfikacyjnych konsultorzy badali poszczególne instytucje oraz normy prawa i konfrontowali je z zasadami przyjętymi w uchwałach *Vaticanum II*⁶⁹.

W tej fazie, podczas sesji, która odbyła się w dniach od 27 lutego do 3 marca 1967 r., zespół roboczy nazwany *coetus studiorum* „*De sacramentis*” zajął się zagadnieniami wstępnymi wymagającymi rozstrzygnięcia, aby móc potem przygotować projekty kanonów o sakramencie święceń⁷⁰. Na początku sesji przyjęto trzy możliwe kierunki reformy przepisów. Jedni konsultorzy sugerowali zniesienie ostiariatu i egzorcystatu, które niewiele wnoszą do formacji alumnów i w małym stopniu są przez nich rozumiane. Postulowali oni ponadto pozostawienie lektoratu, akolitatu i subdiakonatu jako święcenia niższego. Druga grupa konsultorów zaproponowała zniesienie tonsury oraz wszystkich święceń niższych wraz z subdiakonatem. Trzecia grupa

⁶⁹ Por. *Acta Commissionis. Labores praeparatorii*, „*Communicationes*”, 1 (1969), s. 36–37; *Acta Commissionis, Secunda sessio Em.orum Cardinalium*, „*Communicationes*”, 1 (1969), nr 1, s. 42; *Acta Commissionis. Congregatio Plenaria. Relatio Cardinalis Praesidis. Brevis conspectus historicum Commissionis eiusque competentiae*, „*Communicationes*”, 9 (1977), nr 1, s. 63; *Acta Commissionis. Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*, „*Communicationes*”, 2 (1969), s. 77–85; B. Franck, *Vers un nouvelle droit canonique? ...*, dz. cyt., s. 28–42; W. Góralski, *Kodyfikacja prawa w Kościele łacińskim po Soborze Watykańskim II...*, dz. cyt., s. 75–87; P. Hemperek, W. Góralski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Część I...*, dz. cyt., s. 148–150; W. Wójcik, *Okres koordynacji w pracach nad rewizją Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „*Zeszyty Naukowe KUL*”, 19 (1976), nr 1, s. 61; G. Ghirlanda, *Wprowadzenie do prawa kościelnego*, Kraków 1996, s. 70–101.

⁷⁰ Por. *Coetus studiorum „De sacramentis”. Sessio I (dd. 27 februarii – 3 martii 1967 habita)*, „*Communicationes*”, 30 (1998), nr 1, s. 60–61 i 73–77.

konsultorów opowiadała się za zniesieniem święceń niższych, przy zachowaniu subdiakonatu oraz być może także obrzędu pierwszej tonsury⁷¹. W czasie dyskusji, jaka się wywiązała wśród zebranych na sesji, w której wziął również udział sekretarz innego zespołu – *coetus „De clericis”*, pojawiły się głosy, iż należałoby znieść święcenia niższe, zachowując subdiakonatu, który stanowiłby moment inkardynacji do diecezji, w którym alumn stawałby się duchownym. Dyskutowano na ten temat, przyjmując punkt widzenia św. Tomasza z Akwinu, który głosił, że wszystkie święcenia są sakramentem. Niektórzy konsultorzy suponowali uwzględnienie w kwestii święceń tego wszystkiego, co obowiązywało w Kościele pierwotnym. Wypracowano w tej materii *Votum*, gdzie konsultorzy proponowali zniesienie święceń niższych; wprowadzenie jakiejś ceremonii, która ustanowiłaby i umacniała więzy alumna z diecezją – mogłoby się to wiązać z przyjęciem subdiakonatu, a wreszcie sugerowano, w jakim momencie studiów seminaryjnych taka ceremonia mogłaby się odbyć⁷². Na tej sesji konsultorzy należący do *coetus „De sacramentis”* przy współpracy konsultorów z *coetus „De clericis”* zaproponowali dwie wersje nowego, opartego na *Lumen gentium*, nr 20, tekstu normy, która miała zastąpić kan. 948 KPK z 1917 r. Pierwsza wersja tego projektu kanonu brzmiała: „Ordo ex Christi institutione clericos a laicis in Ecclesia distinguit, ut in persona Christi pascant populum Dei, cuius sunt pastores ut doctrinae magistri, sacri cultus sacerdotes, gubernationis ministri”. Druga wersja otrzymała następującą postać: „Ordo ex Christi institutione inter christifideles constituit sacros ministros seu clericos, qui quidem eodem deputantur ut in persona Christi pascant Dei populum, ut doctrinae magistri, sacri cultus sacerdotes, gubernationis ministri”. Zaproponowano też tekst mający zastąpić dotychczasowy kan. 949

⁷¹ Por. *Ex actis Pontificii Commissionis Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Coetus studiorum De sacramentis. Sessio I dd. 27 februarii – 3 martii 1967 habita, „Communicationes”*, 30 (1998), nr 1, s. 74: a) sententia Ill.mi Consultoris: cum obsoleti sint Ordines ostiariatus et exorcistatus, qui quidem parum conferunt ad formationem alumnorum et minime intelliguntur ab iis, supprimi debent Ordines minores, solo excepto Ordine lectoratus; inclinatur in sententiam iuxta quam servandus est Ordo subdiacconatus, sed ut Ordo minor, et qui simul complecteretur acolythatum. B) sententia Rev.mi secundi Consultoris est supprimendos esse Ordines minores omnes et etiam subdiacconatum, quia nullum hodie obtinent momentum reale; etiam supprimenda est prima tonsura, que ad ordines monasticos pertinet; c) sententia Rev.mi. sexti Consultoris est supprimendos esse Ordines minores, sed servandum esse subdiacconatum, sed ut Ordinem minorem, et forsan primam tonsuram.

⁷² Tamże, s. 75: „Supprimatur Ordines minores hodie existentes in Ecclesia latina; sed introducatur quaedam caeremonia (quae potest esse subdiacconatus), qua stabilitur vinculum cum dioecesi aut religione, et haec caeremonia vinculum inducens habeatur «a primo anno cursus theologici» aut «a tertio anno studiorum Seminarii» (qui est primus theologiae), aut «tres annos ante sacerdotium»”.

KPK z 1917 r.: „Ordines maiores sunt episcopatus, presbyteratus et diaconatus; ordines minor est subdiaconatus”⁷³.

W 1975 r. wydano tzw. *Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de sacramentis recognoscitur*, który zawierał projekty 361 przyszytych kanonów KPK, dotyczących prawa o sakramentach świętych. W tytule VI *De Ordine* tego schematu, umieszczono dwa kanony wstępne, oznaczone jako kan. 190 i kan. 191. Kan. 190 był odpowiednikiem kan. 948 KPK z 1917 r. i otrzymał on następującą postać: „Sacramento Ordinis ex Christi institutione inter christifideles quidam, caractere perenni quo signatur, constituuntur sacri ministri seu clerici, qui nempe eodem consecrantur et deputantur ut in persona Christi munera adimplentes Evangelium annuntiandi, christifideles regendi et divinum cultum celebrandi, Dei Populum pascant”⁷⁴. Cytowany powyżej projekt kanonu został pomyślany jako kanoniczny traktat na temat sakramentu święceń, mający swoje oparcie w teologii i stanowiący wprowadzenie do następnych, szczegółowych przepisów dotyczących *sacramentum ordinis*. Stosownie do wyjaśnień zawartych w *Praenotanda* celem tego kanonu nie miało być objaśnianie doktryny teologicznej, ale przypomnienie dyscypliny Kościoła, przy czym wątki teologiczne miały służyć lepszemu zrozumieniu tej dyscypliny⁷⁵. Kan. 191 omawianego schematu miał być odpowiednikiem kan. 949 KPK z 1917 r. Otrzymał on brzmienie: „Ordines sunt episcopatus, presbyteratus et diaconatus”⁷⁶.

Gotowy schemat kanonów przesłano do zaopiniowania przez czynniki konsultacyjne. Uwagi i sugestie co do projektów kanonów miały napływać do dnia 30 września 1977 r.⁷⁷

W trzeciej fazie kodyfikacji, szczególnie w latach 1978–1980, finalizowano redagowanie schematów, nadsyłało opinie oraz krytyczne uwagi odnośnie

⁷³ Tamże, s. 76.

⁷⁴ *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de sacramentis recognoscitur*, Typis Polyglottis Vaticanis MCMLXXV, s. 58.

⁷⁵ Por. *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de sacramentis recognoscitur*, dz. cyt., s. 5: „Theologicae definitiones atque considerationes plerumque in canonibus recognitis desunt, cum Codicis canonum non sit doctrinam exponere, sed disciplinam ecclesiasticam referre. Doctrina theologica, licet fundamentum sit legislationis canonicae, in ipsa hac legislatione praebere non debet, nisi quatenus opportunum videatur ut significatio normarum aptius intellegatur earumve momentum peculiari modo sublineetur”.

⁷⁶ Por. *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de sacramentis recognoscitur*, dz. cyt., 1975, s. 58.

⁷⁷ Por. P. Hemperek, W. Góralski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Część I...*, dz. cyt., s. 153.

do wypracowanych już schematów do komisji, następnie porządkowano te wypowiedzi i poddawano je gruntownej analizie. Wreszcie dokonywano niezbędnych zmian i poprawek w projektach⁷⁸.

W dniach 6–10 lutego 1978 r. odbyła się kolejna sesja *coetus studiorum* „*De sacramentis*”, podczas której relator odczytał uwagi dotyczące projektów kanonów na temat sakramentu święceń. W odniesieniu do kan. 190 Schematu z 1975 r., wystosowano postulat, aby dokonać wyraźnego rozróżnienia pomiędzy kapłaństwem wspólnym wszystkich wiernych i kapłaństwem ministerialnym. Dlatego też zaproponowano, by do projektu kanonu wprowadzić frazę: *in persona Christi*, zaś zapis: *ex Christi institutione* zastąpić przez: *ex divina institutione*, ponieważ Chrystus bezpośrednio nie ustanowił prezbiteratu i diakonatu. Zaproponowano też, aby lepiej odróżnić episkopat, prezbiterat i diakonat przez wprowadzenie wyrażenia *pro suo quisque gradu*. Ostatecznie projekt kan. 190 otrzymał postać: „Sacramento Ordinis ex divina institutione inter christifideles quidam, caractere indelebili quo signantur sacri ministri, qui nempe eodem consecrantur et deputantur ut, pro suo quisque gradu, in presona Christi Capitis munera adimplentes Evangelium annuntiandi, christifideles regendi et divinum cultum celebrandi, Dei Populum pascant”⁷⁹.

Podczas tzw. fazy konkluzji, która przypadła na okres od lata 1980 r. do października 1981 r., wydano *Schema Codici Iuris canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum*. Etap ten zamknęła sesja plenarna, która odbyła się w dniach 20–28 października 1980 r., podczas której przegłosowano zgłoszone poprawki i zdecydowano o przekazaniu poprawionego schematu papieżowi w tym celu, aby podjął decyzję o promulgacji nowego Kodeksu⁸⁰.

W projekcie z 1980 r. norma na temat sakramentu święceń występuje już jako kan. 961: „Sacramento ordinis ex divina institutione inter christifideles quidam, caractere indelebili quo signantur, constituuntur sacri ministri, qui nempe

⁷⁸ Por. B. Franck, *Vers un nouvelle droit canonique?...*, dz. cyt., s. 43–58; W. Góralski, *Kodyfikacja prawa w Kościele łacińskim po Soborze Watykańskim II...*, dz. cyt., s. 87–89; P. Hemperek, W. Góralski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Część I...*, dz. cyt., s. 157n.

⁷⁹ *Coetus studiorum „De sacramentis”*. *Conventus dd. 6–10 februarii 1978 habiti*, „*Communicationes*”, X (1978), nr 2, s. 179–181.

⁸⁰ Por. *Acta Commissionis. Sessio plenariae celebratio*, „*Communicationes*”, 13 (1981) nr 2, s. 259; *Acta Commissionis. Sessio plenariae celebratio. Relatio Cardinalis Praesidis*, „*Communicationes*”, 13 (1981) nr 2, s. 261–267; B. Franck, *Vers un nouvelle droit canonique?...*, dz. cyt. s. 58–63.

consecrantur et deputantur ut, pro suo quisque gradu, in persona Christi Capitis munera adimplentes Evangelium annuntiandi, christifideles regenci et divinum multum celebrandi, Dei populum pascant⁸¹.

Natomiast projekt oznaczony w Schemacie z 1975 r. jako kan. 191, występuje w tym nowym Schemacie z 1980 r. już jako kan. 962, § 1. Otrzymał on następującą postać: „Ordines sunt episcopatus, presbyteratus et diaconatus. § 2. Conferuntur manuum impositione et preceatione consecratoria, quam pro singulis gradibus libri liturgici praescribunt⁸²”.

Owoce wspomnianej sesji plenarnej, jaka odbyła się w dniach 20–28 października 1980 r., stał się nowy, zmodyfikowany projekt Kodeksu z 1982 r., zatytułowany *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum iuxta placita Patrum Commissionis emendatum atque Summo Pontifici Praesentatum*⁸³. W tym projekcie, analizowane kanony otrzymały nową numerację, zaś w ich treści dokonano następujących zmian: „Can. 1008 – Sacramento ordinis ex divina institutione inter christifideles quidam, caractere indelebili quo signantur, constituuntur sacri ministri, qui nempe consecrantur et deputantur ut, pro suo quisque gradu, in persona Christi Capitis munera docendi, sanctificandi et regendi adimplentes, Dei populum pascant”. Drugi z kanonów otrzymał postać: „Can. 1009 – § 1. Ordines sunt episcopatus, presbyteratus et diaconatus. § 2. Conferuntur manuum impositione et preceatione consecratoria, quam pro singulis gradibus libri liturgici praescribunt⁸⁴”.

Ostatni etap kodyfikacji, nazywany fazą decyzji, przypadał na lata 1982–1983. W dniu 22 kwietnia 1982 r., schemat Kodeksu z 1982 r. został wręczony Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II. Papież w dniu 25 stycznia 1983 r., w święto Nawrócenia św. Pawła oraz w 24 rocznicę zapowiedzi papieża Jana XXIII dotyczącej zwołania Soboru Watykańskiego II i odnowy prawa w Kościele łacińskim, złożył swój podpis pod ostatecznie zatwierdzonym tekstem Kodeksu Prawa Kanonicznego. Kodeks ten został promulgowany Konstytucją apostolską *Sacrae disciplinae leges*, która postanawiała, iż okres *vacatio legis* potrwa do pierwszej niedzieli Adwentu, to jest do 27 listopada 1983 r. W tym

⁸¹ *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum, Conferentiarum, Dicasteriorum Curie Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecrate recognitum, Liberia Editrice Vaticana 1980, s. 221.*

⁸² Tamże, s. 222.

⁸³ Por. W. Góralski, *Kodyfikacja prawa w Kościele łacińskim po Soborze Watykańskim II...*, dz. cyt., s. 97–98.

⁸⁴ *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo. Codex Iuris Canonici. Schema novissimum iuxta placita patrum commissionis emendatum atque summo pontifici praesentatum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1982, s. 181.

dniu Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. wszedł w życie jako obowiązujący dla Kościoła łacińskiego⁸⁵.

Prawodawca w kan. 1008 KPK z 1983 r. stanowi:

Na mocy ustanowienia Bożego, przez sakrament kapłaństwa niektórzy spośród wiernych, naznaczeni w nim niezatartym charakterem, są ustanawiani świętymi szafarzami; są oni mianowicie konsekrowani i przeznaczeni, ażeby – każdy odpowiednio do swojego stopnia, wypełniając w osobie Chrystusa-Głowy zadania nauczania, uświęcania i kierowania – byli pasterzami Ludu Bożego⁸⁶.

Kan. 1008 jest zwięzłym kanonicznym traktatem o kapłaństwie i sakramencie święceń, w którym występują wątki teologiczne, służące lepszemu zrozumieniu treści normatywnych. W normie tej prawodawca nie zdefiniował ani natury kapłaństwa, ani nie podał definicji sakramentu święceń, ale przedstawił w formie opisowej zarys współczesnego nauczania Kościoła na ten temat⁸⁷. Kanon ten przybliży istotę kapłaństwa poprzez omówienie konkretnych zadań, jakie kapłani mają do spełnienia, a mianowicie zadania *nauczania, uświęcania i kierowania*⁸⁸.

W pierwszej frazie kan. 1008, prawodawca zapisał: „Sacramento ordinis ex divina institutione...”. W ten sposób stwierdził, że święcenia są jednym z siedmiu sakramentów Kościoła. Ponieważ w terminologii kościelnej wyrażenie sakrament posiada wiele odcieni znaczeniowych, dlatego aby właściwie zrozumieć myśl prawodawcy, należy odnieść się do kan. 840, który podaje ogólne określenie sakramentów:

Sakramenty Nowego Testamentu, ustanowione przez Chrystusa i powierzone Kościołowi, jako czynności Chrystusa i Kościoła, są znakami oraz środkami, poprzez które wyraża się i wzmacnia wiara, oddawany jest Bogu kult i dokonuje się uświęcenie człowieka. Z tej to racji w najwyższym stopniu przyczyniają się do wprowadzenia, umocnienia i zmanifestowania kościelnej wspólnoty⁸⁹.

⁸⁵ Por. B. Franck, *Vers un novae droit canonique?...*, dz. cyt., s. 63–66; P. Hempterek, W. Góralski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Część 1...*, dz. cyt., s. 163; E. Szafrowski, *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 1, Warszawa 1985, s. 111.

⁸⁶ Kan. 1008 KPK 1983: *Sacramento ordinis ex divina institutione inter christifideles quidam, caractere indelebili quo signantur, constituuntur sacri ministri, qui nempe consecrantur et deputantur ut, pro suo quisque gradu, in persona Christi Capitis munera docendi, sanctificandi et regendi adimplentes, Dei populum pascant.*

⁸⁷ Por. P. Hempterek P., W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz TChr, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Księga III. Nauczycielskie zadanie Kościoła, Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, t. 3, Lublin 1986, s. 182.

⁸⁸ Por. M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 35nn.

⁸⁹ CIC 1983 kan. 840: „Sacramenta Novi Testamenti, a Christo Domino instituta et Ecclesiae concredita, utpote actiones Christi et Ecclesiae, signa exstant ac media

Kodeks z 1983 r. traktuje sakramenty w nieco inny sposób niż czynił to dawny Kodeks Piobenedyktyński. W zbiorze z 1917 r. mówiono o sakramentach jako o tak zwanych *rebus praezycynowo duchowych*, które są źródłem duchowych skutków⁹⁰. Ta reistyczna interpretacja miała swoje źródło w koncepcji sakramentów św. Tomasza z Akwinu, a konkretnie w jednej z definicji Doktora Anielskiego: „sacramentum est signum rei sacrae in quantum est sanctificans homines”⁹¹. Natomiast doktryna o sakramentach w Kodeksie z 1983 r. wpisuje się zasadniczo w linię nauczania *Vaticanum II*. Jednak jak podkreślają komentatorzy – w trosce o bardziej aktualne, precyzyjne i zwięzłe sformułowanie, normy tego zbioru prezentują godne uwagi różnice w stosunku do nauki wypracowanej na Soborze Watykańskim II. Kan. 840 wyraźniej i bardziej precyzyjnie niż dokumenty *Vaticanum II* odnosi się do kwestii ustanowienia sakramentów; dobitniej podkreśla, iż są one czynnościami Chrystusa i Kościoła; a wreszcie ukazuje sakramenty w wymiarze znaków oraz środków⁹². Tu można zauważyć pewien dysonans pomiędzy stwierdzeniem z kan. 1008, że sakrament święceń jest z ustanowienia Bożego (*ex divina institutione*) a stwierdzeniem kan. 840, w którym czytamy, że sakramenty są z ustanowienia Chrystusa (*Sacramenta Novi Testamenti, a Christo Domino instituta...*).

Prawodawca mówiąc o kapłaństwie, stwierdza, że jest ono ustanowione: *...ex divina institutione...* – odnajdujemy tu także echo dyskusji, jaka toczyła się podczas prac kodyfikacyjnych. Podczas posiedzenia, trwającego od 6 do 10 lutego 1978 r., zdecydowano, że zamiast proponowanego: *ex Christi institutione* – zostanie użyte inne sformułowanie, a mianowicie: *ex divina institutione*, z tej racji, iż Chrystus nie ustanowił bezpośrednio ani prezbiteratu, ani diakonatu⁹³.

W dalszej części tekstu kan. 1008 znalazły się sformułowania, które suponują odróżnienie kapłaństwa ministerialnego od tzw. kapłaństwa wspólnego wszystkich wiernych, na co zwracano już uwagę w czasie prac

quibus fides exprimitur et roboratur, cultus Deo redditur et hominum sanctificatio efficitur, atque ideo ad communionem ecclesiasticam inducendam, firmandam et manifestandam summopere conferunt; quapropter in iis celebrandis summa veneratione debitaque diligentia uti debent tum sacri ministri tum ceteri christifideles”.

⁹⁰ Por. CIC 1917 can. 727, §1; F. Bączkiewicz CM, *Prawo kanoniczne. Podręcznik...*, dz. cyt., s. 1.

⁹¹ F. M. Capello SI, *Tractatus canonico-moralis de sacramentis...*, dz. cyt., s. 3; S. Thomae Aquinatis, *Summa Theologica* III, q. 60, a. 2.

⁹² Por. H. Bourgeois, B. Sesboüé SJ, P. Tihon SJ, *Znaki zbawienia...*, dz. cyt., s. 167; Schneider, *Znaki bliskości Boga...*, dz. cyt., s. 253.

⁹³ Por. *Code de droit canonique annoté*, sous la direction E. Caparros, H. Aubé, Montréal 2007, s. 1246.

kodyfikacyjnych⁹⁴. Jezus Chrystus, jedyny Kapłan Nowego Testamentu, dzieli się swoją godnością kapłańską z wiernymi, którzy należą do Kościoła. Czyni to w dwojaki sposób: wszystkim ochrzczonym na mocy pierwszego z sakramentów wiary, jakim jest chrzest, daje udział w kapłaństwie wspólnym, a w przypadku niektórych wiernych daje im szczególny udział w swoim kapłaństwie na mocy sakramentu święceń⁹⁵. Kapłaństwo wspólne i kapłaństwo hierarchiczne różnią się między sobą w sposób istotny, chociaż są sobie wzajemnie przyporządkowane, ponieważ każde z nich w inny sposób uczestniczy w jedynym kapłaństwie Chrystusa⁹⁶. Wierni przyjmując pierwszy z sakramentów wiary, jakim jest chrzest, nie stają się kapłanami wprost. Chrzest inkorporuje ich w Mistyczne Ciało Chrystusa, które jest Ciałem Kapłana⁹⁷. Duch Święty poprzez sakrament chrztu namaszcza i naznacza swą pieczęcią ochrzczonego, czyniąc zeń narzędzie zbawienia. Konsekwencją tego faktu jest zdolność wiernych do uczestnictwa w Eucharystii stanowiącej szczyt zjednoczenia Ludu Bożego z Chrystusem Kapłanem. W sakramencie Eucharystii Pan składa w ofierze siebie i Kościół, tzn. ofiaruje się „cały Chrystus”. Wierni współdziałają w ofiarowaniu Eucharystii. Kapłaństwo wspólne wypełniają oni również poprzez przyjmowanie innych sakramentów, modlitwę, dziękczynienie, świadectwo świętego życia oraz czynną miłość. Udział w kapłaństwie wspólnym wewnątrz bardziej upodabnia do Chrystusa Kapłana, aniżeli kapłaństwo z tytułu sakramentu święceń, albowiem umożliwia ono składanie Bogu w duchowej ofierze samych siebie, podobnie jak Chrystus⁹⁸. Natomiast kapłaństwo urzędowe pozostaje na usługach królewskiego kapłaństwa wszystkich wiernych⁹⁹. Kapłani pełniący posługę na mocy świętej władzy, jaką otrzymali poprzez sakrament święceń, kształcą lud kapłański i nim kierują, w osobie Chrystusa (*in persona Christi Capitis*) sprawują Ofiarę eucharystyczną

⁹⁴ Por. *Il Diritto nel ministero della Chiesa. La funzione di santificare della Chiesa. I beni temporali della chiesa. Le sanzioni nella Chiesa. I processi – Chiesa e comunità politica (Libri IV, V, VI, VII del Codice)*, III, II edizione a cura del Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Roma 1992, s. 142–143.

⁹⁵ Por. *Il Diritto nel ministero della Chiesa...*, dz. cyt., s. 142.

⁹⁶ Por. KK 9, Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005, s. 12n [nr 4].

⁹⁷ Por. Jan Paweł II, *Christifideles laici*, nr 10 i 14; A Sicari, *Kapłaństwo Chrystusa*, w: *Kapłaństwo*, Kolekcja *Communio*, t. 3, Poznań 1988, s. 21; L. Balter, *Kapłaństwo Ludu Bożego. Studium teologiczno-dogmatyczne*, Warszawa 1982, s. 166–167; J. G. Pagé, *Teologiczne podstawy posłannictwa świeckich*, w: *Świeccy w Kościele*, „Communio”, VII (1987), s. 56.

⁹⁸ Por. Jan Paweł II, *Christifideles laici*, nr 13; Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, dz. cyt., s. 12–13 [nr 4].

⁹⁹ Por. Jan Paweł II, *Christifideles laici*, nr 22 i 51.

i składają ją Bogu w imieniu całego ludu¹⁰⁰. Gdy chodzi o kapłaństwo ministerialne, to akcent pada tutaj na stwierdzenie, że kapłan ministerialny działa *in persona Christi Capitis*. Jak należy to stwierdzenie rozumieć, wyjaśnia nam papież Jan Paweł II w Liście apostolskim *Dominicae cenae* z 24 lutego 1980 r., gdy stwierdza:

Kapłan sprawuje Najświętszą Ofiarę „in persona Christi” – to znaczy więcej niż „w imieniu” czy „w zastępstwie” Chrystusa. „In persona” to znaczy: w swoistym sakramentalnym utożsamieniu się z Prawdziwym i Wiecznym Kapłanem, który Sam tylko Jeden jest prawdziwym i prawowitym Podmiotem i Sprawcą tej swojej Ofiary – i przez nikogo właściwie nie może być w jej spełnianiu wyręczony. Tylko On – tylko Chrystus – mógł i wciąż może być prawdziwą i skuteczną „propitiatio pro peccatis nostris... sed etiam totius mundi”. Tylko Jego Ofiara, a nie żadna inna, mogła i może mieć „vim propitiatoriam” – ową moc przebłagalną przed Bogiem (...). Uświadomienie sobie tego rzuca pewne światło na charakter i znaczenie Kapłana-liturga, który sprawując Najświętszą Ofiarę, działając „in persona Christi”, zostaje w sposób sakramentalny... wciągnięty i wprowadzony w to najściślejsze „Sacrum”, w które zarazem wprowadza duchowo wszystkich uczestników eucharystycznego zgromadzenia¹⁰¹.

Kan. 1008 ma pewien mankament, otóż zabrakło w nim stwierdzenia, że kapłan działa także *in persona Ecclesiae* – gdy wraz z całym Ludem oddaje Bogu kult, tak że całe ciało, głowa i członki ofiarują się Ojcu przez Chrystusa w Duchu Świętym¹⁰².

W kolejnej warstwie kan. 1008 wyakcentowana została nauka na temat niezatartego kapłańskiego znamienia (*character indelebilis sacerdotalis*). Doktrynę w tej materii zdefiniował Sobór Trydencki na sesji XXIII w 1563 r., natomiast w dzisiejszym rozumieniu zwraca się w niej uwagę na zupełnie nowe aspekty. Obecnie podkreśla się to, iż kapłańskie znamię daje wspólnocie Lud Bożego pewność, iż kapłan spełniając swoje zadania, jakimi są sprawowanie sakramentów i głoszenie Dobrej Nowiny, nawet wtedy, gdy jest grzeszny, wykonuje je tak ważne¹⁰³.

Uzupełnieniem kan. 1008 jest kan. 1009, który brzmi: „§ 1. Świeceniami są: biskupstwo, prezbiterat i diakonat. § 2. Są one udzielane przez nałożenie rąk i modlitwę konsekuracyjną, przepisaną dla poszczególnych stopni w księgach liturgicznych”¹⁰⁴. Norma ta wymienia trzy stopnie sakramentu święceń

¹⁰⁰ Por. Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze Biskupów „Apostolorum Successores”*, dz. cyt., s. 12 [nr 4].

¹⁰¹ Jan Paweł II, *Dominicae cenae*, nr 8.

¹⁰² Por. CCCat nr 1553.

¹⁰³ Por. Th. Schneider, *Znaki bliskości Boga...*, dz. cyt., s. 288–289.

¹⁰⁴ Kan. 1009 CIC 1983: § 1 Ordines sunt episcopatus, presbyteratus et diaconatus. § 2 Conferuntur manuum impositione et precatione consecratoria, quam pro singulis gradibus libri liturgici praescribunt.

oraz podaje istotne elementy, wymagane przy udzielaniu tego sakramentu¹⁰⁵. Według cytowanego kanonu istnieją dwa stopnie kapłaństwa posługi: prezbiterat i biskupstwo. Natomiast sakrament święceń obejmuje trzy stopnie: diakonat, prezbiterat, biskupstwo. Norma ta nawiązuje do idei zawartych w Konstytucji apostolskiej Pawła VI *Pontificalis Romani* z dnia 18 czerwca 1968 r. Papież stwierdzał tam, że: „Hierarchia ukonstytuowana [jest w ten sposób, iż]... urząd kościelny, ustanowiony przez Boga, sprawowany jest w różnych stopniach święceń przez tych, którzy już od starożytności noszą nazwę biskupów, prezbiterów i diakonów”¹⁰⁶, a nieco dalej w tym dokumencie dopowiedział:

Prezbiterzy, choć nie posiadają szczytu kapłaństwa i w wykonywaniu swej władzy zależni są od Biskupów, związani są jednak z nimi godnością kapłańską i na mocy sakramentu kapłaństwa, na podobieństwo Chrystusa, najwyższego i wiekuistego Kapłana, wyświęceni są, by głosić Ewangelię, być pasterzami wiernych i sprawować kult Boży jako prawdziwi kapłani Nowego Testamentu¹⁰⁷.

Święcenia diakonatu nie stanowią stopnia kapłaństwa, lecz posługę. Diakoni umocnieni łaską sakramentalną, w posłudze liturgii, słowa i miłości służą Ludowi Bożemu w łączności z Biskupem oraz kapłanami¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Por. M. Pastuszko, *Sakrament święceń...*, dz. cyt., s. 47n.

¹⁰⁶ Paweł VI, *Pontificalis Romani*, w: *De ordinatione Diaconi, Praesbyteri et Episcopi*, Typis Polyglottis Vaticanis 1968, s. 7: „Hierarchia constituitur: «sic ministerium ecclesiasticum divinitus institutum diversis ordinibus exercetur ab illis qui iam ab antiquo Episcopi, Presbyteri, Diaconi vocantur»”.

¹⁰⁷ Tamże, s. 8–9, „Presbyteri, quamvis pontificatus apicem non habeant et in exercenda sua potestate ab Episcopis pendeant, cum eis tamen sacerdotali honore coniuncti sunt et vi sacramenti Ordinis, ad imaginem Christi, summi atque aeterni sacerdotis, ad evangelium praedicandum, fidelesque pascentes, et ad divinum cultum celebrandum consecrantur, ut veri sacerdotes Novi Testamenti”.

¹⁰⁸ Por. tamże, s. 9–10: „Hierarchiae sistunt Diaconi, quibus «non ad sacerdotium, sed ad ministerium» manus imponuntur. Gratie etenim sacramentali roborati, in diaconia liturgiae, verbi et caritatis Populo Dei, in communionem cum Episcopo eiusque presbyterio, inserviunt”, por. Paweł VI, *Sacrum Diaconatus Ordinem*, Quamvis enim nonnulla diaconorum munera laicis viris, in terris praesertim missionali opere excolendis, revera committi soleant, eos tamen „iuvat... qui ministerio vere diaconali fungantur... per impositionem manuum inde ab Apostolis traditam corroborari et altari arctius coniungi, ut ministerium suum per gratiam sacramentalem diaconatus efficacius exeplent”. Qua profecto ratione optimo quasi in lumine collocabitur propria huius Ordinis natura, qui non tamquam ad sacerdotium gradus est existimandus, sed indelebili suo caractere ac praecipua sua gratia insignis ita locupletatur, ut qui ad ipsum vocentur, ii mysteriis Christi et Ecclesiae stabiliter inservire possint”.

6. Nowelizacja kan. 1008 i kan. 1009 na mocy m.p. Benedykta XVI *Omnium in mentem*

Papież Benedykt XVI na mocy Motu proprio *Omnium in mentem* z dnia 26 października 2009 r., w trosce o jedność doktryny teologicznej i prawodawstwa kanonicznego, a z drugiej strony w trosce o użyteczność duszpasterską przepisów, przez które rozporządzenia kościelne służą dobru dusz, dokonał nowelizacji kan. 1008 KPK. Tekst kan. 1008 KPK został zmieniony, by odąd brzmiał tak: „Sacramento ordinis ex divina institutione inter christifideles quidam, caractere indelebili quo signantur, constituuntur sacri ministri, qui nempe consecrantur et deputantur ut, pro suo quisque gradu, novo et peculiari titulo Dei populo inserviant” – Na mocy ustanowienia Bożego, przez sakrament kapłaństwa niektórzy spośród wiernych, naznaczeni w nim niezatartym charakterem, są ustanawiani świętymi szafarzami; są oni mianowicie konsekrowani i przeznaczeni, ażeby odpowiednio do swojego stopnia, służyć Ludowi Bożemu, z nowego i szczególnego tytułu¹⁰⁹. Zmianie uległ również kan. 1009 KPK. Na mocy przytoczonego dokumentu papieża Benedykta XVI zachowane zostały dwa pierwsze paragrafy tego kanonu, przy czym dodany został jeszcze trzeci paragraf w brzmieniu: „Qui constituti sunt in ordine episcopatus aut presbyteratus missionem et facultatem agendi in persona Christi Capitis accipiunt, diaconi vero vim populo Dei serviendi in diaconia liturgiae, verbi et caritatis” – Ci, którzy zostali ustanowieni biskupami lub prezbiterami, otrzymują misję i władzę działania w osobie Chrystusa-Głowy, natomiast diakoni zostają ustanowieni po to, by służyli Ludowi Bożemu poprzez diakonię liturgii, słowa i miłości¹¹⁰. Papież w cytowanym Motu proprio zauważa, że zmiany w kan. 1008 i kan. 1009 KPK z 1983 r. dotyczące sakramentu święceń dokonane zostały w tym celu, aby przepisy te zharmonizować z nr 1581 Katechizmu Kościoła Katolickiego oraz z nauczaniem zawartym w Konstytucji *Lumen gentium*, nr 29¹¹¹.

¹⁰⁹ Por. Benedictus Pp. XVI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Omnium in mentem” quaedam in Codice Iuris Canonici immutantur mensis Octobris anno MMIX* [w:] http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/apost_letters/documents/hf_benxvi_apl_20091026_codex-iuris-canonici_lt.html; [tekst polski: Benedykt XVI, *List apostolski motu proprio „Omnium in mentem” na temat zmian w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „L'Osservatore Romano” [pol.], 5 (2010), s. 14].

¹¹⁰ Por. Benedictus Pp. XVI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Omnium in mentem” quaedam in Codice Iuris Canonici immutantur mensis Octobris anno MMIX* [w:] http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/apost_letters/documents/hf_benxvi_apl_20091026_codex-iuris-canonici_lt.html; [teksty polski: Benedykt XVI, *List apostolski motu proprio „Omnium in mentem” na temat zmian w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „L'Osservatore Romano” [pol.], 5 (2010), s. 14].

¹¹¹ Por. Benedykt XVI, *List apostolski motu proprio „Omnium in mentem” na temat zmian w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „L'Osservatore Romano” [pol.], 5 (2010), s. 14 [tekst polski].

W artykule zatytułowanym *Ewolucja pojęcia kapłaństwa ministerialnego w prawie kanonicznym Kościoła łacińskiego* – autor podjął próbę ukazania, w zarysie, skomplikowanego procesu rozwoju treści teologiczno-jurydycznych na temat kapłaństwa urzędowego od początków istnienia Kościoła do chwili obecnej. W świetle Nowego Testamentu bazą nauki na temat kapłaństwa ministerialnego jest jedyne kapłaństwo Jezusa Chrystusa. Jego kapłaństwo zrealizowało się w dwóch wymiarach: poprzez to, iż Chrystus stał się doskonałym pośrednikiem pomiędzy Ojcem a ludźmi, dającym dostęp do Boga dzięki darowi Ducha Świętego; drugi wymiar Jego kapłaństwa łączy się z Jego Ofiarą na krzyżu. Chrystus dał udział w części swojej kapłańskiej władzy gronu Apostołów, których powołał po to, aby oni i ich następcy mogli wypełniać nakaz głoszenia Ewangelii i ponawiać ofiarę Jego Ciała i Krwi w Eucharystii.

Refleksja na temat kapłaństwa urzędowego została podjęta w Kościele pierwotnym. Teksty z tego okresu wymieniają trzy stopnie święceń: episkopat, prezbiterat i diakonat, przy czym zaliczają do kapłanów prezbiterów i biskupów. Biskup był utożsamiany z pasterzem, który administruje powierzonym mu Kościołem, oraz szafarzem sakramentów; natomiast prezbiter – z tym, który współpracując z kolegium prezbiterów, wspomaga biskupa w jego kapłańskiej i pasterskiej funkcji. W III w. ukształtowały się nowe posługi, z czasem przekształcone w święcenia niższe. W V w. przyjęto zasadę, że aby móc zostać kapłanem, najpierw trzeba było zostać duchownym, co łączyło się z obrzędem tzw. tonsury, oraz trzeba było przyjąć niższe święcenia. We wczesnym średniowieczu święcenia kapłańskie nie były traktowane jako sakrament, tylko uważano je za rodzaj władzy duchownej – świadectwo tego znajdujemy u św. Izydora z Sewilli.

Przełomowym okazał się wiek XII, w którym ukształtowała się nauka o sakramentach oraz powstała nowa dyscyplina, jaką było prawo kanoniczne. Piotr Lombard w swoim dziele *Sententiarum libri quatuor* zdefiniował sakramenty jako skuteczne znaki łaski Bożej, które są zarazem jej obrazem i przyczyną. Autor ten traktował kapłaństwo jako jeden z sakramentów Kościoła. Przyjmujący święcenia kapłańskie otrzymuje duchową władzę i urząd, a ponadto sakrament ten wyciska na nim niezatarte znamię. Naukę tę utrwalił i rozwinął św. Tomasz z Akwinu. Teologia scholastyczna nie potrafiła jednak rozwiązać kontrowersji związanych ze święczeniami biskupimi: czy są one sakramentem i czy kapłaństwo jest tożsame z prezbiteratem, natomiast biskupstwo różni się od prezbiteratu jedynie zakresem jurysdykcji.

Rozwojowi doktryny na temat kapłaństwa urzędowego w teologii towarzyszył rozwój norm prawa kanonicznego i refleksji kanonicznej na ten temat. Dekret Gracjana szedł po linii nauczania św. Izydora z Sewilli, unikając wprowadzania nowinek teologicznych. Natomiast już w Dekretach Grzegorza IX widać ogromny postęp doktrynalny. Kapłan urzędowy został tam ukazany

w pryzmacie jego misji, która wypełniana jest w Kościele. Kapłaństwo ministerialne jest uczestnictwem w jedynym kapłaństwie Jezusa Chrystusa, a ukierunkowane jest ono głównie na sprawowanie Eucharystii, służącej zbawieniu człowieka.

W odpowiedzi na tezy reformacji, które negowały istnienie kapłaństwa ministerialnego, Sobór Trydencki wypracował systematyczną naukę na ten temat. Trydent przypomniał, że kapłaństwo zostało ustanowione przez Chrystusa; że kapłani są szafarzami sakramentów – szczególnie sakramentu pokuty i Eucharystii; że święcenia są jednym z siedmiu sakramentów Kościoła oraz że biskupi są wyżsi od prezbiterów, gdyż mają władzę bierzmowania i udzielania święceń. Doktryna teologiczna Soboru Trydenckiego została przełożona na język prawny i włączona wraz z wątkami jurydycznymi zaczerpniętymi z *Corpus Iuris Canonici* do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.

Dalszy postęp w doktrynie na temat kapłaństwa urzędowego i sakramentu święceń związany był z wydaniem przez Piusa XII Konstytucji apostolskiej *Sacramentum ordinis*, która stała się w pewnej mierze inspiracją dla Soboru Watykańskiego II. Zaslugą *Vaticanum II* było nowe spojrzenie na kapłaństwo urzędowe w kontekście nauki o Kościele oraz nauki na temat udziału świeckich w tzw. kapłaństwie wspólnym, które wynika z sakramentu chrztu. Sobór stwierdził, iż kapłaństwo powszechne wiernych i kapłaństwo hierarchiczne różnią się istotą, a nie tylko stopniem, jednak są sobie wzajemnie przyporządkowane, gdyż oba stanowią udział w jednym kapłaństwie Chrystusowym. Doktryna *Vaticanum II* w trakcie prac kodyfikacyjnych inspirowała komisje zajmujące się redagowaniem kanonów nowego Kodeksu, została ona przełożona na język prawny i włączona do Kodeksu z 1983 r., który obecnie obowiązuje. Papież Benedykt XVI w Motu proprio *Omnium in mentem* dokonał nowelizacji kan. 1008 i kan. 1009 Kodeksu z 1983 r., aby przepisy te zharmonizować z nauczaniem zawartymi w Katechizmie Kościoła Katolickiego oraz w Konstytucji *Lumen gentium*.

Summary

EVOLUTION OF MINISTERIAL PRIESTHOOD IN CANON LAW OF THE LATIN CHURCH

In the article entitled *Evolution of ministerial priesthood in canon law of the Latin Church* – the author attempted to outline the complicated process of development of theological and juridistic ideas on official priesthood from the beginnings of existence of the Church until present times. In the light of the New Testament the basis for science concerning ministerial priesthood is the one priesthood of Jesus Christ. His priesthood was realized in two dimensions:

through Christ becoming a perfect intermediary between the Father and man, giving access to God by way of the gift of the Holy Spirit; the second dimension of His priesthood is related to His Sacrifice on the cross. Christ shared His priestly authority with the Apostles whom He appointed so that they and their successors could fulfil the order of preaching the Gospel and renew the sacrifice of His Body and Blood in the Eucharist. The ministerial priesthood was reflected upon in the original Church. Texts from this period mention the grades of holy orders: episcopate, presbyterate and diaconate and indicate presbyters and bishops as priests. The bishop was identified with a shepherd who administers the Church entrusted to him and with a dispenser of sacraments; while the presbyter – with an aide, who cooperating with the college of presbyters, helps the bishop in his priest's and shepherd's functions. In the 3rd century new services were established which, with time, transformed into lesser orders. In the 5th century a new rule was accepted according to which one should first become a cleric in order to become a priest, which was connected with the ritual of so-called tonsure, and should take lesser orders. In the early Middle Ages holy orders were not treated as a sacrament but as a kind of priestly authority – the evidence of which is found in St Isidore of Seville. A breakthrough came in the 12th century in which the science of sacraments was established and a new field of study – canon law was created. Petrus Lombardus in his *Sententiarum libri quatuor* defined sacraments as effective signs of divine grace which are both its image and cause. This author treated priesthood as one of the sacraments of the Church. The one who takes holy orders receives spiritual power and office and the sacrament imprints an indelible mark on him. This science was strengthened and developed by St Thomas of Aquin. However, scholastic theology could not solve controversies related to bishop's orders: are they a sacrament and is priesthood identical with presbyterate, since bishopry differs from presbyterate only in the scope of jurisdiction. The development of the doctrine on ministerial priesthood in theology was accompanied by the development of the standards of canon law and canon reflection on this topic. Gratian's decree took the same line of teaching as St Isidore of Seville, avoiding theological novelties while already the Decrees of Gregory IX show a tremendous doctrinal progress. An official priest was shown there from the angle of his mission which is fulfilled in the Church. Ministerial priesthood is a participation in the one priesthood of Jesus Christ and it is mainly focused on celebrating the Eucharist that serves man's salvation. In response to the Reformation theses which negated the existence of ministerial priesthood, the Trident Council worked out a systematic science on this issue. The Trident reminded that Priesthood was established by Christ; that priests are dispensers of sacraments – especially the sacraments of penance and Eucharist; that holy orders are one of the seven sacraments of the Church and that bishops are higher in rank than presbyters as they

have the right to confer confirmation and holy orders. The theological doctrine of the Trident Council was translated into legal language and incorporated into the Code of Canon Law from 1917 together with juridic topics from Corpus Iuris Canonici. A further development in the doctrine on official priesthood and the sacrament of holy orders was connected with the Apostolic Constitution of Pope Pius XII, *Sacramentum ordinis*, which became to a certain extent an inspiration for the Second Vatican Council.

The Vatican's merit was a new view on official priesthood in the context of the science about the Church and the science about the participation of laypeople in so-called common priesthood which results from the sacrament of Baptism. The Council stated that the common priesthood of the faithful and the hierarchical priesthood differ in essence, not only in degree, however, they are subordinated to each other as they both share in the one priesthood of Christ. The doctrine of Vaticanum II which, in the course of codification inspired commissions dealing with editing the canons of the new Code, was translated into legal language and incorporated into the Code from 1983 which is mandatory now. In Motu Proprio *Omnium in mentem* Pope Benedict XVI amended canons 1008 and 1009 of the Code from 1983 in order to harmonize these provisions with the teachings of the Catechism of the Roman Catholic Church and the teachings of the Constitution *Lumen gentium*.

(tekst angielski tłumacza)

Ks. dr Wojciech WĄSIK – ur. w 1967 r. w Gliwicach. Ukończył studia w WSD w Kielcach, z tytułem magistra teologii, a następnie studia specjalistyczne z zakresu prawa kanonicznego na KUL-u. Wiceoficjał Sądu Biskupiego w Kielcach i wykładowca prawa kanonicznego w WSD w Kielcach. Autor haseł z zakresu prawa kanonicznego w *Encyklopedii chrześcijaństwa* (Kielce 2000). Publikował swoje artykuły m.in. w pracy zbiorowej *Wiara i Rozum* (Kielce 2001), w „Kieleckich Studiach Teologicznych”, „Kieleckim Przeglądzie Diecezjalnym” oraz „Obecnych”.